

Selvitys ei-kaupallisen sijaissyntytytsjärjestelyn sallimisesta Suomessa

Lausuntotiivistelmä

Selvitys ei-kaupallisen sijaissyntytyjärjestelyn sallimisesta Suomessa

Lausuntotiivistelmä

Sonja Hukkanen ja Mari Kaipomäki

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Oikeusministeriö

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-400-803-7

ISSN pdf: 2490-1172

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Selvitys ei-kaupallisen sijaissynnytyjärjestelyn sallimisesta Suomessa Lausuntotiivistelmä

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:6	Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö	
Tekijä/t Kieli	Sonja Hukkanen, Mari Kaipomäki Suomi	Sivumäärä 52

Tiivistelmä

Oikeusministeriö julkaisi keväällä 2023 ei-kaupallisia sijaissynnytyjärjestelyjä koskevan arviomuiston, jossa päivitettiin vuonna 2012 tehtyä kansainvälistä kartoitusta sijaissynnytysten sääntelystä sekä hahmoteltiin mahdollisia sääntelyvaihtoehtoja sitä silmällä pitäen, että ei-kaupallisen sijaissynnytyksen rajoitettu salliminen tulisi harkittavaksi.

Selvitys oli lausuntokierroksella 4.4.-30.5.2023 lausuntopalvelu.fi-sivustolla. Lausunnon antoi 48 taho. Merkittävä osa lausunnonantajista (20/48) pitää ei-kaupallisten sijaissynnytysten sallimista Suomessa lähtökohtaisesti perusteltuna tietyin edellytyksin. Suurin osa lausunnonantajista (26/48) ei ota lausunnossaan kantaa ei-kaupallisten sijaissynnytysten sallimiseen. Valtaosassa lausuntoja painotetaan sijaissynnyttäjien ja aiottujen vanhempien saaman tuen ja neuvonnan tärkeyttä koko prosessin ajan ja myös synnytyksen jälkeen. Kaksi lausunnonantajaa ei kannata ei-kaupallisia sijaissynnytyksiä sallivaa lainsäädäntöä.

Sijaissynnytyjärjestelyiden sallimisella nähdään olevan positiivisia vaikutuksia esimerkiksi siitä näkökulmasta, että valvotuilla järjestelyillä ja ennakkolisella sekä jälkikäteisellä neuvonnalla ja tuella eri osapuolten oikeudet voidaan lausunnonantajien arvion mukaan turvata paremmin. Sen sijaan sijaissynnytysten haitallisuus yhdistyy lausunnoissa erityisesti kaupallisen ja ei-kaupallisen sijaissynnytystoiminnan väliseen hankalaan rajanvetoon sekä eri osapuolten oikeuksien turvaamisen haasteisiin, esimerkiksi sijaissynnyttäjän itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja lapsen edun varmistamiseen.

Asiasanat sijaissynnytys, hedelmöityshoito, äitiys, vanhemmuus

ISBN PDF 978-952-400-803-7 **ISSN PDF** 2490-1172

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-803-7>

Utredning om tillåtandet av icke-kommersiellt surrogatmoderskap i Finland Sammandrag av remissvaren

Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2024:6	Tema	Betänkanden och utlåtanden
Utgivare	Justitieministeriet	
Författare	Sonja Hukkanen, Mari Kaipomäki	
Språk	Finska	Sidantal 52

Referat

Våren 2023 publicerade justitieministeriet en utredning om tillåtandet av icke-kommersiellt surrogatmoderskap i Finland. I utredningen uppdaterades 2012 års internationella kartläggning av regleringen av surrogatmoderskap och skisserades upp möjliga regleringsalternativ med tanke på att ett begränsat tillåtande av icke-kommersiell surrogatmoderskap bör övervägas.

Utredningen var på remiss den 4 april – 30 maj 2023 på lausuntopalvelu.fi. Utlåtande lämnades av 48 instanser. En betydande del av remissinstanserna (20/48) anser att tillåta icke-kommersiella surrogatmoderskap i Finland vara grundläggande motiverat under vissa förutsättningar. Största delen av remissinstanserna (26/48) tar i sitt utlåtande inte ställning till tillåtandet av icke-kommersiella surrogatmoderskap. De flesta utlåtandena understryker vikten av stöd och rådgivning till surrogatmödrar och blivande föräldrar under hela processen och även efter förlossningen. Två remissinstanser understöder inte lagstiftning som tillåter icke-kommersiell surrogatmoderskap.

Att tillåta surrogatarmoderskap anses ha positiva effekter, till exempel ur synpunkten att man med övervakade arrangemang och tidigare och efterföljande rådgivning och stöd bättre kan trygga de olika parternas rättigheter. Däremot kopplas skadligheten av surrogatmoderskap i utlåtandena särskilt till den svåra gränsdragningen mellan kommersiell och icke-kommersiell surrogatmoderskapsverksamhet samt till utmaningarna att trygga olika parternas rättigheter, till exempel tillgodoseendet av surrogatmoderns självbestämmanderätt och trygandet av barnets bästa.

Nyckelord surrogatmoderskap, fertilitetsbehandling, moderskap, föräldraskap

ISBN PDF 978-952-400-803-7 **ISSN PDF** 2490-1172

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-803-7>

Sisältö

1	Johdanto	7
1.1	Arviomuistio	7
1.2	Pyydetty ja saadut lausunnot.....	7
1.3	Yhteenvedo lausuntopalautteesta	8
2	Määritelmät	9
2.1	Arviomuistio	9
2.2	Lausuntopalaute	9
3	Tieteellinen tutkimustieto	12
3.1	Arviomuistio	12
3.2	Lausuntopalaute	12
4	Sijaissynnytyks Suomessa	15
4.1	Sijaissynnytysten historiasta ja nykytilasta	15
4.2	Lausuntopalaute	15
5	Sijaissynnytyksiä koskeva kansainvälinen lainsäädäntö	17
5.1	Kansainvälisen lainsäädännön kuvailu	17
5.2	Lausuntopalaute	17
6	Kansallinen malli	19
6.1	Rinnasteiset sääntelymallit	19
6.1.1	Yleistä	19
6.1.2	Lausuntopalaute	19
6.2	Sijaissynnytyksjärjestelyiden valvonta.....	22
6.2.1	Yleistä	22
6.2.2	Lausuntopalaute	22
6.3	Aiottuja vanhempia koskevat edellytykset	25
6.3.1	Yleistä	25
6.3.2	Lausuntopalaute	26
6.4	Sijaissynnyttäjää koskevat edellytykset	29
6.4.1	Yleistä	29
6.4.2	Lausuntopalaute	29

6.5	Muut hoidon edellytykset.....	34
6.5.1	Yleistä	34
6.5.2	Lausuntopalaute	34
6.6	Raskauden kulku ja lapsen syntymä	36
6.6.1	Yleistä	36
6.6.2	Lausuntopalaute	37
6.7	Korvaukset sijaissynnytysjärjestelystä	38
6.7.1	Yleistä	38
6.7.2	Lausuntopalaute	39
6.8	Vanhemmuuden vahvistaminen ja jälkikäteinen tuki	41
6.8.1	Yleistä	41
6.8.2	Lausuntopalaute	42
6.9	Ehdotuksen vaikutukset	45
6.10	Muuta kansallisesta mallista	48
	Liite	50

1 Johdanto

1.1 Arviomuistio

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan sisältyi kirjaus, jonka mukaan ei-kaupallisen sijaissynnytyksen sallimista tulee selvittää lainsäädännössä erikseen määriteltävissä tapauksissa. Oikeusministeriön keväällä 2023 julkaisemassa arviomuistiossa päivitettiin vuonna 2012 tehtyä kartoitusta sijaissynnytysten kansainvälisestä sääntelystä ja ilmiön sääntelystä eräissä valtioissa. Lisäksi arviomuistiossa hahmoteltiin mahdollisia sääntelyvaihtoehtoja hallitusohjelman rajaamalla tavalla sitä silmällä pitäen, että ei-kaupallisen sijaissynnytyksen rajoitettu salliminen tulisi harkittavaksi.

Selvityksessä esitetään, ettei kansallinen salliminen poista suomalaisten hakeutumista ulkomaille sijaissynnytyksjärjestelyn toteuttamista varten, mutta parhaimmillaan salliminen voi vähentää ulkomaille hakeutujien määrää. Tämä edellyttää kuitenkin järjestelyyn pääsyä ja hoidon kustannusten oikeanlaista mitoittamista. Kansainvälisestä kehityksestä voidaan havaita, että ei-kaupallisena alkaneet sijaissynnytyksjärjestelyt saattavat tuoda mukanaan ei-toivottuja kaupallisia lieveilmiöitä, kuten sijaissynnyttäjille maksettavat epäviralliset palkkiot, ellei toimintaa ole selkeästi säännelty ja valvontaa järjestetty asianmukaisesti.

1.2 Pyydetty ja saadut lausunnot

Selvitystä koskeva lausuntokierros oli käynnissä 4.4.–30.5.2023 lausuntopalvelu.fi-sivustolla. Lausuntopyyntö lähetettiin 83 taholle, joista lausunnon antoi 40. Lisäksi lausunnon antoi kahdeksan muuta tahoa. Lisäksi kaksi tahoa ilmoitti, ettei heillä ole lausuttavaa tai että he eivät anna lausuntoa. Yksi taho antoi lausuntonsa yhteistyössä toisen lausunnonantajan kanssa. Luettelo lausunnonantajista on tämän tiivistelmän liitteenä, ja lausunnot löytyvät Lausuntopalvelusta (www.lausuntopalvelu.fi). Tähän yhteenvetoon on koottu arviomuistiossa esitetyt keskeisimmät päätelmät ja niistä saatu palaute. Lausumia on tiivistelmää varten lyhennetty ja ryhmitelty uudestaan.

1.3 Yhteenveto lausuntopalautteesta

Merkittävä osa lausunnonantajista (20/48) pitää ei-kaupallisten sijaissynnytysten sallimista Suomessa lähtökohtaisesti perusteltuna tietyin edellytyksin. Lausunnoissa kannatetaan erityisesti selvityksessä esitettyä ennakkolliseen valvontaan perustuvaa lupajärjestelmää. Suurin osa lausunnonantajista (26/48) ei ota lausunnossaan kantaa ei-kaupallisten sijaissynnytysten sallimiseen. Valtaosassa lausuntoja painotetaan sijaissynnyttäjien ja aiottujen vanhempien saaman tuen ja neuvonnan tärkeyttä koko prosessin ajan ja myös synnytyksen jälkeen. Kaksi lausunnonantajaa ei kannata ei-kaupallisia sijaissynnytyksiä sallivaa lainsäädäntöä.

Sijaissynnytyjärjestelyiden sallimisella nähdään olevan positiivisia vaikutuksia esimerkiksi siitä näkökulmasta, että valvotuilla järjestelyillä ja ennakkollisella sekä jälkikäteisellä neuvonnalla ja tuella eri osapuolten oikeudet voidaan lausunnonantajien arvion mukaan turvata paremmin. Sen sijaan sijaissynnytysten haitallisuus yhdistyy lausunnoissa erityisesti kaupallisen ja ei-kaupallisen sijaissynnytystoiminnan väliin hankalaan rajanvetoon sekä eri osapuolten oikeuksien turvaamisen haasteisiin, esimerkiksi sijaissynnyttäjän itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja lapsen edun varmistamiseen.

2 Määritelmät

2.1 Arviomuistio

Arviomuistion toisessa luvussa käydään läpi sijaissynnytysjärjestelyyn liittyviä määritelmiä. Selvityksessä sijaissynnytys määritellään järjestelyksi, jossa henkilö (sijaissynnyttäjä) saatetaan raskaaksi ja hän synnyttää lapsen siten, että järjestelyn tarkoituksena on luovuttaa lapsi synnytyksen jälkeen toisen henkilön tai pariskunnan (aiotut vanhemmat) kasvatettavaksi. Syntyvä lapsi voi olla molempien aiottujen vanhempien yhteinen geneettinen lapsi, sukua vain toiselle vanhemmista tai geneettisesti täysin vieras aiottuille vanhemmille. Määritelmää on päivitetty verrattuna oikeusministeriön vuonna 2012 tekemään kartoitukseen.

Selvityksessä kaupallinen sijaissynnytys määritellään järjestelyksi, johon liittyy sijaissynnyttäjälle, hänen perheelleen tai välittäjälle maksettava palkkio sijaissynnyttäjänä toimimisesta. Ei-kaupallisessa sijaissynnytyksessä sijaissynnyttäjä suostuu järjestelyyn myötätunnosta lapsetonta pariskuntaa kohtaan ilman palkkiota. Kaupallisten ja ei-kaupallisten sijaissynnytysten välistä rajaa hämärtävät maksut, joilla korvataan sijaissynnyttäjälle hänelle järjestelystä aiheutuvat ylimääräiset kustannukset tai raskauteen ja synnytykseen liittyvä kipu ja haitta. Etenkin haittakorvauksen (ei-kaupallinen) ja palkkion (kaupallinen) välinen raja on häilyvä.

2.2 Lausuntopalaute

Suurin osa lausunnonantajista (*Väestöliitto ry, sisäministeriö, Seta ry, tutkijatohtori Sanna Koulu Lapin yliopistosta (jälj. Sanna Koulu), Monimuotoiset perheet –verkosto, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (jälj. THL), Naisasialiitto Unioni ry ja Sateenkaariperheet ry*) pitää selvityksen määritelmiä pääasiallisesti selkeästi kuvattuina ja johdonmukaisina.

Useat lausunnonantajat pitävät myönteisenä, että muistiossa sijaissynnytystä on käsitelty sukupuolineutraalin termistön avulla (*Väestöliitto ry, Sateenkaariperheet ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Naisasialiitto Unioni ry, tasa-arvovaltuutetun toimisto ja Seta ry*). Monissa lausunnoissa nostetaan toisaalta esiin ilmiön sukupuolittuneisuus.

Väestöliitto ry pitää hyvänä, että määritelmässä on huomioitu uusin vanhemmuuteen liittyvä lainsäädäntö ja omaksuttu sukupuolineutraalit ilmaiset. Kuten muutenkaan vanhemmuuden kohdalla, tämä ei sulje pois sitä, että käytännön tilanteissa voidaan raskaana olevasta ja vanhemmista käyttää myös heidän itse toivomiaan termejä.

Tasa-arvovaltuutetun toimisto huomauttaa, että koska toistaiseksi kaikki sijaissynnyttäjänä toimineet henkilöt ovat olleet naisia, selvitystä ja mahdollista jatkovalmistelua on syytä arvioida erityisesti sukupuolten tasa-arvon ja naisten oikeuksien näkökulmasta. Myös *eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian* mukaan käytännössä kaikki sijaissynnyttäjät ovat ainakin toistaiseksi olleet naisia, minkä johdosta sijaissynnytyjärjestelyjä on tarkasteltava naisten ja miesten välisen tasa-arvon sekä naisten oikeuksien näkökulmasta huolimatta siitä, että sijaissynnyttävää tarkoittava ilmaisu esitetään sukupuolineutraalina. *Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto* yhtyy eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian esittämään kantaan.

Naisialiitto Unioni ry toteaa, että kyse on vahvasti sukupuolittuneesta ilmiöstä, ja kysymystä tulee tarkastella myös sukupuolittuneiden rakenteiden näkökulmasta. Lausunnossa kuitenkin huomautetaan, että termistössä tulisi huomioida myös transihmisten tilanne, jossa henkilö voi ennen sukupuolen korjausprosessia tallettaa omia sukusolujaan tulevaisuutta varten.

Useat lausunnonantajat (*Suomen Kätilöliitto ry, tasa-arvovaltuutetun toimisto, Sanna Koulu, Monimuotoiset perheet –verkosto, Sateenkaariperheet ry, Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seura, ETENE, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry* sekä *Helsingin käräjäoikeus*) kommentoivat selvityksessä esiin tuotua kaupallisen ja ei-kaupallisen sijaissynnytyjärjestelyn häilyvää rajanvetoa.

Sanna Koulun mukaan selvityksessä tuodaan hyvin esiin sijaissynnytyjärjestelyjen jaotteluihin, esimerkiksi kaupallisen ja ei-kaupallisen järjestelyn erotamiseen liittyviä haasteita. *Monimuotoiset perheet –verkoston* mukaan on hyvä, että määritelmässä nousee esiin kaupallisen ja ei-kaupallisen järjestelyn häilyvä ja vaikeasti määriteltävä rajanveto.

Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seura huomauttaa, että kaupallisuuden määritelmä yhdistetään arviomuistiossa vain sijaissynnyttäjälle maksettavaan palkkioon, vaikka selvityksessä esitetyn valossa myös muut sijaissynnytyjärjestelyihin liittyvät suorat ja epäsuorat kustannukset voivat muodostua hyvin korkeiksi.

Selvityksessä sivuttu paternalististen argumenttien ja yksilön autonomiaa puolustavien näkemysten kahtiajako nousee esiin joissakin lausunnoissa.

Monimuotoiset perheet –verkosto esittää, että selvityksessä esitetty jako yksilön autonomiaa kannattavaan ja paternalistiseen näkökulmaan jää yksinkertaistavaksi. Keskusteluun kuuluu myös pragmaattinen ulottuvuus, jossa korostetaan sääntelyn tarpeellisuutta kaikkien osapuolten suojaamiseksi ja lapsen oikeudellisen aseman turvaamiseksi tilanteessa, jossa tämänhetkinen lainsäädännöllinen tilanne johtaa lain kiertämiseen ja osapuolten kannalta riskialttiisiin järjestelyihin.

Sateenkaariperheet ry:n mukaan yksilön autonomiaa kannattavat ja paternalistiset argumentit voidaan yhdistää luomalla malli, joka mahdollistaa ihmisen oikeuden päättää omasta kehostaan lainsäädännön luoman turvakehikon puitteissa.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia katsoo, että selvitys on tältä osin yksinkertaistava. Lausunnon mukaan on niin eettisesti kuin oikeudellisestikin tärkeää tarkastella, mitä ulottuvuuksia henkilökohtainen vapaus saa sijaissynnytyjärjestelyistä puhuttaessa ja mikä on autonomian painoarvo suhteessa muihin sijaissynnytyjärjestelyihin kytkeytyviin intresseihin ja oikeuksiin.

Lisäksi *Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia* huomauttaa, että selvityksessä käytettyä käsitettä ”keinohedelmöitys” on syytä tarkistaa, sillä esimerkiksi THL:n vuosittain julkaistavassa hedelmöityshoitoja koskevassa tilastoraportissa hedelmöityshoitoista käytetyt käsitteet ovat koeputkihedelmöitys ja inseminaatio. Lisäksi lausunnossa esitetään, ettei muotoilun ”olla sukua” käyttö ole perusteltua viitattaessa vain geneettiseen tai biologiseen sukulaisuuteen, sillä sukulaisuussuhde voi muodostua myös avioliiton tai adoption kautta.

Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seura kiinnittää lausunnossaan huomiota siihen, että selvityksessä viitataan ainoastaan hedelmöityshoitojen avulla syntyviin lapsiin eikä yksityisiin sijaissynnytyjärjestelyihin eli niin sanottuihin koti-inseminaatioihin. Nykyiset kielto- ja rangaistussäännökset kohdistuvat yksinomaan sijaissynnytyjärjestelyjen yhteydessä tehtyjen hedelmöityshoitojen käyttämiseen. Lausunnossa nostetaan esiin äidin ja lapsen välisen biologisen siteen merkitys ja huomautetaan, että nykyisessä mallissa juuri hedelmöityshoidon hyödyntäminen sijaissynnytyksessä eli tapa, jolla aiottu äiti voisi olla myös lapsen geneettinen äiti, on kielletty.

3 Tieteellinen tutkimustieto

3.1 Arviomuistio

Selvityksessä on esitetty, että sijaissynnytyksjärjestelyn avulla syntyneitä lapsia koskevaa tutkimusta on kansainvälisesti niukasti saatavilla. Alaikäisiä pidetään tutkimuseettisesta näkökulmasta haavoittuvana ja erityistä suojelua vaativana ryhmänä, mikä vaikeuttaa aiheen tutkimista. Merkittävä osa sijaissynnytyksiä koskevasta tieteellisestä tutkimuksesta on tehty lääketieteellisestä näkökulmasta.

Yhtenä korvaavana vaihtoehtona sijaissynnytyksjärjestelyille on tutkittu kohdunsiirtoja. Suomalaiset kohduttomat naiset eivät tutkimuksen mukaan ensisijaisesti toivo kohdunsiirtoa ratkaisuksi lapsettomuuden hoitamiseen, vaan kohduttomat toivoisivat sen sijaan mahdollisuutta toteuttaa sijaissynnytyksjärjestelyt Suomessa.

3.2 Lausuntopalaute

Useat lausunnonantajat yhtyvät muistiossa esitettyyn näkemykseen sijaissynnytyksiä koskevan tutkimustiedon vähäisyydestä (*Väestöliitto ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Suomen Kätilöliitto ry, Helsingin oikeusaputoimisto, THL, HUS Yhtymä, Lapsiasiainvaltuutetun toimisto sekä Helsingin käräjäoikeus*).

Monimuotoiset perheet –verkosto esittää sijaissynnytyksiä koskevan tarkastelun olevan suppeahko, mutta kohdistuvan relevantteihin tutkimuksiin. Lausunnossa nostetaan esiin tuore Laki ja perheiden monimuotoisuus –hanke, jossa tarkastellaan myös sijaissynnytyksen vaihtoehtoja.

Tasa-arvovaltuutetun toimisto pitää sekä sijaissynnytyksiä että kohdunsiirtoja käsittelevää tutkimustietoa koskevaa selvitystä kattavana, ja *Sanna Koulu* esittää, että keskeiset kohdat olemassaolevasta sijaissynnytyksjärjestelyjä koskevasta tutkimustiedosta on esitetty.

Sanna Koulu ja *Väestöliitto ry* arvioivat, että mahdollisessa jatkovalmistelussa tutkimuksen tilaa tulee valmistelussa seurata. *Tasa-arvovaltuutetun toimiston* mukaan erityisesti oikeudellisen tutkimuksen tarkastelu on jatkovalmistelussa varmistettava, sillä merkittävä osa sijaissynnytyksiä koskevasta tutkimuksesta on tehty lääketieteellisestä näkökulmasta.

Osa lausunnonantajista esittää tutkimustietoa koskevan osuuden olevan jossain määrin puutteellinen (*Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura, Helsingin oikeusaputoimisto, Suomen Psykologiliitto, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, sisäministeriö ja Naisten rintama ry*).

Naisjärjestöjen Keskusliitto ry nostaa esiin tutkimustiedon arvioinnin puutteellisuuden feministisesti orientoituneen tutkimuksen osalta, jossa tarkastellaan kriittisesti sijaissyntyyskeskustelussa esiin nousevia argumentteja. Myöskään tutkimustietoa, joka käsittelee adoptiota mahdollisena vaihtoehtona sijaissyntyyksille, ei ole selvityksessä käsitelty.

Suomen Psykologiliitto huomauttaa, ettei selvityksessä nosteta esiin laajaa tutkimustietoa äidin raskaudenajan hyvinvoinnin merkityksestä kehittyvän lapsen kannalta.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian mukaan monisyntytyksen ja synnyttäjän ikään liittyvä kohonnut riski olisi tarkoituksenmukaista esittää tutkimustietoa käsittelevässä osiossa.

Useissa lausunnoissa esitetään, ettei tutkimustiedon valossa näytä olevan näyttöä sijaissyntytyksen negatiivisista vaikutuksista lapseen tai sijaissyntyttäjään (*Suomen Kätilöliitto ry, Helsingin oikeusaputoimisto, Helsingin käräjäoikeus, Sanna Koulu, Sateenkaariperheet ry, Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE (jälj. ETENE), HUS Psykiatria, Lapsiasiavaltuutetun toimisto, THL, HUS Yhtymä ja Suomen Psykologiliitto*).

Helsingin käräjäoikeuden mukaan edellytyksenä sijaissyntytyksjärjestelyissä syntyneiden lasten hyvinvoinnille lienee riittävä neuvonanto sekä oikeudellinen ja psykologinen tuki koko prosessin ajan. *HUS Psykiatrian* lausunnossa painotetaan psyykkisten tekijöiden asianmukaisen arvioinnin ja tuen varmistamisen tärkeyttä, joiden voidaan tutkimustiedon valossa osaltaan nähdä olevan yhteydessä positiivisiin tutkimustuloksiin.

Suomen Psykologiliitto huomauttaa, ettei tutkimustiedon valossa sijaissyntytyksen sallimista tulisi rajata vain johonkin perhemalliin, vaan enemmän merkitystä on vanhempien voimavaroilla ja sosiaalisella tuella. Sen sijaan esimerkiksi sijaissyntyttäjää sekä hänen aiemmat lapsensa voivat tutkimustiedon valossa kohdata joskus negatiivisia tuntemuksia tai muita haasteita, mutta näihin haasteisiin vastaamisessa sosiaalisella ja mielenterveyden tuella sekä prosessiin osallistuneiden voimavaroilla on merkitystä.

Sateenkaariperheet ry nostaa esiin tutkimustulosten yhteyden lahjasolujen avulla lapsen saaneita koskeviin tutkimustuloksiin, joiden mukaan lapset voivat näissä perheissä vähintään yhtä hyvin kuin muissa perheissä.

Sen sijaan *Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seura* sekä *Naisten rintama ry* nostavat tutkimustiedon valossa esiin huolen sijaissynnytysjärjestelyiden vaikutuksesta lapseen. *Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seura* korostaa sijaissynnytysjärjestelyiden mahdollisia pysyviä vaikutuksia lapsen identiteetin ja alkuperän muodostumisen kannalta, kun taas *Naisten rintama ry* korostaa geneettisen yhteyden merkitystä sekä sitä, että sijaissynnytystoiminnan perustana olevaa lapsen erottamista äidistä voidaan pitää eettisesti kyseenalaisena sekä lapsen että synnyttäneen äidin hyvinvoinnin kannalta.

Kohdunsiirtoa koskevasta tutkimustiedosta lausutaan joissakin lausunnoissa.

Monimuotoiset perheet –verkoston mukaan kohdunsiirtojen tarkastelu sijais-synnytysten vaihtoehtona ei ole tarkoituksenmukaista siihen liittyvien erilaisten eettisten ulottuvuuksien vuoksi, ja kohdunsiirtoja tulisikin tarkastella kokonaisuudessaan erillisenä ilmiönä. Myös *Sateenkaariperheet ry* esittää, että kohdunsiirtoa tulee tarkastella erillisenä sijaissynnytysjärjestelmästä ja siten omana lapsettomuuden hoitokeinona.

THL:n mukaan vähäisen kokemuksen ja tieteellisen tutkimuksen sekä kohdunsiirtoon liittyvien epävarmuuksien ja terveysriskien vuoksi siitä ei tule realistista vaihtoehtoa lähitulevaisuudessa.

4 Sijaissyntytyys Suomessa

4.1 Sijaissyntytysten historiasta ja nykytilasta

Sijaissyntytyysjärjestelyt yhtenä lapsettomuushoidon muotona olivat Suomessa mahdollisia ennen hedelmöityshoidoista annetun lain (1237/2006, jälj. hedelmöityshoitolaki) voimaantuloa 1.9.2007. Nykyisellään hedelmöityshoitolain 8 §:n mukaan hedelmöityshoitoa ei saa antaa, jos on syytä olettaa, että lapsi aiotaan antaa ottolapseksi. Säännös käytännössä kieltää hedelmöityshoitoihin perustuvat sijaissyntytyysjärjestelyt. Säännöksen rikkominen on kriminalisoitu lain 35 §:ssä hedelmöityshoitorikkomuksena, josta seuraa sakkorangaistus.

Hedelmöityshoitolain säännöksiä täydentää adoptiolain (22/2012) 5 §, jonka mukaan adoptiota ei voida vahvistaa, jos adoption johdosta on annettu tai luvattu antaa korvausta. Lisäksi lapsen vanhemman adoptiosuostumuksen hankkiminen lupaamalla tai antamalla korvausta taikka erehdyttämällä tai erehdyttä hyväksi käyttämällä on kriminalisoitu rikoslaissa laittomana adoptiosuostumuksen hankkimisena sakon tai vankeuden uhalla. Säännösten katsottiin käytännössä kieltävän kaupalliset sijaissyntytyysjärjestelyt tai niiden tuloksena syntyneen lapsen adoption vahvistamisen Suomessa riippumatta siitä, onko kyse perinteisestä tai keinohedelmöitykseen perustuvasta sijaissyntytyysjärjestelystä.

Arviomuistiossa käsitellään historian ja nykytilan lisäksi myös sijaissyntytystä ja vanhemmuuden vahvistamista koskevaa kansallista oikeuskäytäntöä.

4.2 Lausuntopalaute

Lausunnonantajien näkemykset Suomessa ennen nykyisen hedelmöityshoitolain voimaantuloa toteutettujen sijaissyntytyysjärjestelyjen onnistumisesta vaihtelevat.

Väestöliitto ry:n käsityksen mukaan Suomessa aiemmin rajatusti toteutetut sijaissyntytykset onnistuivat pääosin hyvin, ja ainakin osa kohdatuista ongelmista voitaisiin ratkaista luomalla Suomen säännelty sijaissyntytyysmalli. Vaikka ongelmia ei kokonaisuudessaan lainsäädännöllä ja tuella voida ehkäistä, on olennaista, että ongelmatilanteissa sijaissyntytyksen eri osapuolet ovat oikeutettuja ja saavat käytännössä tarvitsemaansa tukea ja apua niin terveydellisiin, sosiaalisiin kuin oikeudellisiin ongelmiin.

THL toteaa, että ennen vuotta 2007 Suomessa toteutettujen sijaissynnytyjärjestelyjen yhteydessä tehdyt hoidot pääasiassa onnistuivat hyvin, mutta sijaissynnytyksiin liittyi myös ongelmia: sijaissynnyttäjän vaikeus luopua lapsesta ja sijaissynnyttäjien kokema synnytyksen jälkeinen masennus sekä Suomessa hoidetun sijaissynnytyksen päätyminen Ruotsin korkeimpaan oikeuteen.

Useat lausunnonantajat nostavat esiin nykyisen ristiriitaisen oikeustilan sekä ulkomailla toteutettuihin sijaissynnytyjärjestelyihin liittyvät kansalliset ongelmatilanteet (*Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seura, Tasa-arvovaltuutetun toimisto, Monimuotoiset perheet –verkosto, THL, Helsingin oikeusaputoimisto ja Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimiala*). Erityisesti arviomuistiossa hyödynnetty aineisto, joka sisälsi tietoja suomalaisten tuomioistuimien sijaissynnytyjärjestelyitä koskevista ratkaisusta, sai kiitosta.

Monimuotoiset perheet –verkoston mukaan nykyinen tilanne ei onnistu turvaamaan sijaissynnytystilanteissa syntyvien lasten asemaa, ja tulevassa sääntelyssä tulisi ei-kaupallisten sijaissynnytysten lisäksi huomioida se, että kansainväliset kaupalliset sijaissynnytykset tulevat olemaan myös Suomessa kasvava ilmiö. Lausunnossa painotetaan lisäksi, että adoptiopäätöksen kumoamisen tulee aina olla viimesijainen ratkaisu, joskin joissain tapauksissa se voi olla perusteltua.

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimiala (jälj. *Helsingin kaupunki*) esittää lausunnossaan, että Helsingin perheoikeudellisten asioiden adoptioryhmä kohtaa säännöllisesti lapsia, jotka ovat syntyneet Suomessa tai ulkomailla hoidetun sijaissynnytyjärjestelyn avulla, ja joiden perheet hakeutuvat adoptioneuvonnan piiriin perheen sisäisen adoptioprosessin johdosta.

Tasa-arvovaltuutetun toimiston sekä *Naisjärjestöjen Keskusliitto ry:n* mukaan mahdollisessa jatkovalmistelussa tulisi selvittää selvityksessä sivuttuja julkisuuden ulkopuolelle jääneitä ja myös ulkomailla tapahtuneisiin sijaissynnytyjärjestelyihin liittyviä ongelmia.

THL huomauttaa, ettei selvityksessä mainita sitä, että neljäsosa Suomessa raportoiduista sijaissynnytyksistä oli tehty Suomen ulkopuolelta tulleille pariskunnille. Sijaissynnytyjärjestelmää harkittaessa olisi varauduttava siihen, että asiakkaita tulisi maista, joissa järjestely ei ole sallittua, jos toimintaa ei rajattaisi kansalaisuuden perusteella.

5 Sijaissyntyksiä koskeva kansainvälinen lainsäädäntö

5.1 Kansainvälisen lainsäädännön kuvailu

Eri valtioiden lainsäädännöt suhtautuvat sijaissyntysjärjestelyihin hyvin eri tavoin. Joissakin valtioissa sijaissyntysjärjestely on täysin kielletty, toisissa se on sallittu ja tarkasti säännelty ja kolmansissa sitä ei ole kielletty eikä säännelty. Sijaissyntysjärjestelyjä sääntelevien valtioiden välillä on myös eroja. Kaupalliset sijaissyntysjärjestelyt voivat olla joko hyväksytyjä tai kiellettyjä; ainakin yhdeltä aiotulta vanhemmalta saatetaan vaatia geneettistä yhteyttä lapseen; aiotuille vanhemmille saatetaan asettaa vaatimuksia, kuten keskinäinen avioliitto tai nais-miesparin vaatimus; tai järjestelyn yhteydessä voidaan vaatia lakisääteistä neuvontaa, kuten adoptiossa. Lisäksi aiottujen vanhempien vanhemmuus voidaan perustaa joko syntymässä, siirtämällä vanhemmuus oikeuden päätöksellä tai perustamalla uusi vanhemmuus adoptiolla.

Selvityksessä on kuvailtu sekä eurooppalaisten että Euroopan ulkopuolisten valtioiden sijaissyntyksiä koskevaa lainsäädäntöä. Kansainvälisiä sijaissyntysjärjestelyitä sääntelevää kansainvälistä instrumenttia ei vielä ole olemassa. Valtioiden erot suhtautumisessa sijaissyntysjärjestelyihin ovat johtaneet siihen, että aiottut vanhemmat matkustavat ulkomaille kohteisiin, joiden lainsäädäntö on sallivampaa. Ulkomailta toteutettujen sijaissyntysjärjestelyjen tuloksena syntyneiden lasten vanhemmuuden järjestämisessä aiottujen vanhempien kotimaassa saattaa ilmetä merkittäviä haasteita.

5.2 Lausuntopalaute

Monet lausunnonantajat pitävät kansainvälistä vertailua koskevaa selvitystä laajana ja huolellisesti tehtynä (*Sanna Koulu, THL, Väestöliitto ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Helsingin oikeusaputoimisto, Sateenkaariperheet ry, Pelastakaa Lapset ry, Lapsiasiainvaltuutetun toimisto, sisäministeriö sekä Helsingin kaupunki*).

Jotkut lausunnonantajista nostavat esiin sijaissyntyksiä koskevan kansainvälisen sääntelyn tarpeen (*Suomen Kätilöliitto ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Sateenkaariperheet ry ja sisäministeriö*).

Monimuotoiset perheet –verkosto ja Sateenkaariperheet ry katsovat, että Suomen kaltaisten valtioiden kansallisella sääntelyllä on kansainvälisesti arvioituna merkittävä rooli, kun sijaissyntyä koskevia sääntelymalleja luodaan.

Osa lausunnonantajista pitää tärkeänä seurata kansainvälistä kehitystä sekä paneutua tarkemmin myös muuhun sääntelyyn (*Väestöliitto ry, sosiaali- ja terveysministeriö, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Helsingin oikeusaputoimisto ja tasa-arvovaltuutetun toimisto*).

Naisjärjestöjen Keskusliitto ry esittää, että mahdollisen suomalaisen sijaissyntylain säätämisessä kansainvälisten ihmisoikeuslainten ja -sopimusten linjaukset ja kokemukset eri maiden sijaissyntyä koskevan lainsäädännön hyvistä ja huonoista puolista tulee arvioida tarkkaan. Kansallisilla toimilla ja lainsäädännöllä on rajat ylittäviä heijastevaikutuksia ja globaalia relevanssia.

Sanna Koulun mukaan mahdollisessa valmistelussa tulisi analysoida erikseen ihmisoikeuslainten, kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen, käytännöstä ilmenevien näkökohtien asettamia reunaehtoja kansalliselle sääntelylle. *Tasa-arvovaltuutetun toimiston, Naisten rintama ry:n* sekä *Lastensuojelun Keskusliitto ry:n* mukaan YK:n lapsikauppaa ja lasten hyväksikäyttöä koskevan erityisraportoijan esittämiin sijaissyntysjärjestelyille asetettaviin edellytyksiin on tarpeen kiinnittää huomiota asian mahdollisessa valmistelussa. *Tasa-arvovaltuutetun toimiston* mukaan valmistelussa on syytä tuoda sijaissyntytäjän asemaan vaikuttavana säädöksenä esiin myös esimerkiksi ns. raskaussuojeludirektiivi. *Naisjärjestöjen Keskusliitto ry* huomauttaa potilasdirektiivin vahvistamista oikeuksista. *Sateenkaariperheet ry* nostaa esiin tarpeen käsitellä Veronan periaatteita tarkemmin.

Sisäministeriön mukaan sijaissyntytämiseen liittyvästä rikosoikeudellisesta tarkastelukulmasta olisi toivottavaa, että sijaissyntytuksesta olisi ainakin EU-tasolla olemassa selkeä yhtenäinen näkemys, ennen kuin kansallista sääntelyä lähdetään muuttamaan.

6 Kansallinen malli

6.1 Rinnasteiset sääntelymallit

6.1.1 Yleistä

Arviomuistiossa on esitetty, että sijaissynnytyksiä koskeva asiakokonaisuus on monitahoinen, eikä asialle ole olemassa yhtä oikeaa ratkaisua. Sekä kansallisessa että kansainvälisessä keskustelussa on usein pyritty löytämään jo olemassa olevia ilmiöitä, joihin sijaissynnytysjärjestelyt voitaisiin rinnastaa ja joiden avulla olisi mahdollista löytää jo olemassa oleva sääntelymalli, jonka pohjalle sijaissynnytyksiä koskeva sääntely voitaisiin rakentaa tai jota voitaisiin muokata sijaissynnytysjärjestelyiden sääntelytarpeita vastaavaksi.

Keskustelussa eniten esillä olleet jo säännellyt ilmiöt ovat yhtäältä hedelmöityshoidot ja toisaalta adoptiot. Toisaalta rinnasteisuus kumpaankaan sääntelyalueeseen ei ole täydellinen. Sijaissynnytysjärjestelyn ei voida katsoa rinnastuvan pelkästään hedelmöityshoitoihin tai adoptioon.

6.1.2 Lausuntopalaute

Valtaosa lausunnon antaneista lausunnonantajista pitää ei-kaupallisten sijaissynnytysten sallimista Suomessa lähtökohtaisesti perusteltuna (*Helsingin käräjäoikeus, Sanna Koulu, Monimuotoiset perheet –verkosto, Digi- ja väestötietovirasto, HUS Psykiatria, Gynekologinen potilasjärjestö Korento ry (jälj. Korento ry), Tehy ry, Suomen Lääkäriliitto, Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seura, Suomen Kätilöliitto ry, Seta ry, Miesten tasa-arvo ry, Väestöliitto ry, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Sateenkaariperheet ry, Suomen Gynekologiyhdistys, Felicitas Mehiläinen, Helsingin hovioikeus, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö ja Suomen Psykologiliitto*).

Helsingin hovioikeuden mukaan selvityksessä hahmotetut suuntaviivat ovat onnistuneita, kun kyse on siitä, kuinka ei-kaupallinen sijaissynnytysjärjestely voisi olla mahdollista toteuttaa ja mitä seikkoja tulisi arvioida vielä tarkemmin.

Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seura näkee ei-kaupallisten sijaissyntytyshoitojen kansallisessa sallimisessa täyskieltoa enemmän myönteisiä vaikutuksia verrattuna lainsäädännön nykytilaan erityisesti rajat ylittävässä tarkastelussa sekä lasten perus- ja ihmisoikeusaseman valossa.

Tehy ry:n mukaan nykyinen täyskielto on kohtuuton. Toimintamallin tulee toteuttaa sukupuolten tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä aiottuiksi vanhemmaksi valikoitumisessa.

Suomen Lääkäriliiton mukaan ei-kaupallisen sijaissyntytyksen käyttö tarkkaan säännellyissä ja rajatuissa tilanteissa voi olla eettisesti hyväksyttävää, ja nykyinen täyskielto voi yksittäistapauksissa olla osapuolten kannalta kohtuuton. Selvityksessä esitetyt kriteerit ovat hyvä lähtökohta mahdolliselle sääntelylle, mutta erilaisten haasteiden minimointi on tärkeää, jos sijaissyntytykset mahdollistetaan Suomessa.

Väestöliitto ry pitää tärkeänä sijaissyntytyslainsäädännön jatkovalmistelun käynnistämistä mahdollisimman pian sekä sitä, että myös seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia ja erilaisia perheitä edustavat järjestöt otetaan mukaan valmisteluun.

Useat lausunnonantajat arvioivat, että lainsäädäntömalli, jossa mahdollisista ei-kaupallisista sijaissyntytyksjärjestelyistä säädetään omassa laissaan, vaikuttaa perustellulta (*Sanna Koulu, tasa-arvovaltuutetun toimisto, Väestöliitto ry, Korento ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Kätilöliitto ry, Helsingin oikeusaputoimisto, Digi- ja väestötietovirasto ja Sateenkaariperheet ry*).

Väestöliitto ry:n mukaan erillinen ei-kaupallisia sijaissyntytyksiä koskeva laki voisi olla perusteltu, kun otetaan huomioon sijaissyntyttäjän itsemääräämisoikeuden turvaamisen tärkeys sekä terveys ja raskauden sekä synnytyksen jälkeinen sosiaaliturva.

Helsingin oikeusaputoimiston mukaan adoptiota tai hedelmöityshoitoja koskevat lainsäädännöt eivät ole riittävä perusta sijaissyntytyksjärjestelyitä koskevaksi lainsäädännöksi, vaikka niitä voidaankin osittain asiassa hyödyntää.

Osa lausunnonantajista kuitenkin esittää erilaisia vaihtoehtoja.

Valviran arvion mukaan ehdotettuja sääntelymalleja toimivampi malli voisi löytyä ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä annettusta laista (101/2001).

Helsingin kaupungin mukaan voimassa olevista sääntelymalleista lähtökohtaisesti adoptioprosessi soveltuu joidenkin tarkistusten myötä sijaissynnytyjärjestelyyn aiotun äidin vanhemmuuden vahvistamisen osalta. Sijaissynnytyjärjestelyssä äitiydestä tulisi voida luopua ainoastaan adoption kautta, ja toisen vanhemman vanhemmuuden vahvistaminen määräytyisi vanhemmuuslain säännösten kautta.

Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seura huomauttaa, että vaikka sijaissynnytyjärjestelyitä ei voida suoraan rinnastaa nykyisiin lainsäädäntökokonaisuuksiin, se on kiinteästi yhteydessä punnintaan, jota tehdään esimerkiksi adoptiota tai hedelmöityshoitoja koskeviin valvonta- ja edellytyskysymyksiin liittyen.

Useissa lausunnoissa lausutaan mahdollisen sääntelyn suuntaviivoista.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston mukaan eri vaihtoehtoja on pohdittava tarkasti ja sääntelyssä on punnittava tulevan lapsen, sijaissynnyttäjän ja tulevien vanhempien oikeuksia.

Naisjärjestöjen Keskusliitto ry:n mukaan lain tulee sisältää ainakin säännökset lupamenettelystä, valvonnasta, seurannasta, osapuolten mahdollisista mielenmuutoksista ja lapsen luovuttamisesta, ja eettisyyden ja eri osapuolten oikeuksien varmistamiseksi on tehtävä erinäisiä toimenpiteitä.

Helsingin oikeusaputoimisto huomauttaa, että järjestelmän tulisi olla mahdollisimman yksityiskohtaisesti säädeltä, jotta kaikki osapuolet pystyisivät jo etukäteen arvioimaan omia oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan mahdollisimman hyvin.

Pelastakaa Lapset ry:n mukaan lapsen edun turvaaminen ja oikeuksien toteutuminen sekä kaikki osapuolet huomioiva oikeusperustaisuus on tärkeää, jos ei-kaupallisen sijaissynnytyjärjestelyn säätämisessä päätetään edetä. Pelastakaa Lapset ry suosittaa, että lapsi- ja perhejärjestöjä kuullaan laajasti tulevassa lainsäädäntötyössä.

Osa lausunnonantajista ei ota kantaa siihen, olisiko ei-kaupalliset sijaissynnytykset salliva sääntely perusteltua (*Naisasialiitto Unioni ry, Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Katja Karjalainen, Helsingin kaupunki, Lastensuojelun keskusliitto, sisäministeriö, Helsingin oikeusaputoimisto, Pirkanmaan hyvinvointialue, THL, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, NYTKIS ry, Suomen Tuomariliitto ry, Länsi- ja Sisä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri, Suomen lastenpsykiatriyhdistys, Terveystieteiden tutkimuskeskus, Pelastakaa lapset ry, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Miessakit ry,*

eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, Suomen Asianajajaliitto, HUS Yhtymä, Tasa-arvovaltuutetun toimisto, Lapsiasiavaltuutetun toimisto, Valvira, ETENE ja Miesjärjestöjen keskusliitto).

ETENE katsoo, että sijaissyntyisten laillistamista ei tule arvioida erillisenä kysymyksenä, vaan osana laajempaa esimerkiksi hedelmöityshoitoja, kohdunsiirtoja, keinokohtuja, adoptiota ja sijaisvanhemmuutta koskevaa harkintaa.

Etävanhempien liitto ry ja Naisten rintama ry eivät kannata ei-kaupallisia sijaissyntytyksiä sallivaa lainsäädäntöä.

Etävanhempien liitto ry esittää sijaissyntytyksjärjestelyiden sallimisen olevan vastoin lapsen etua.

Naisten rintama ry esittää ei-kaupallisen sijaissyntytyksen sallimisen perusteiden olevan epäselviä ja esittää sallimisen olevan haitallista naisten oikeuksien kannalta. Lausunnossa nostetaan esiin, ettei sijaissyntytyksjärjestelyitä tälläkään hetkellä ole Suomessa kielletty, jos hedelmöitys tapahtuu yksityisin järjestelyin.

6.2 Sijaissyntytyksjärjestelyiden valvonta

6.2.1 Yleistä

Selvityksessä esitetään, että ennakkollisella valvonnalla voidaan parhaiten ehkäistä mahdollisia ongelmatilanteita jo ennen niiden ilmaantumista. Ennakollisen valvonnan tulisi olla ensisijaista erityisesti lapsen, mutta myös muiden järjestelyyn osallistuvien osapuolten edun toteutumisen kannalta. Ennakollinen valvonta on valittu pääasialliseksi mekanismiksi esimerkiksi adoptioissa. Selvityksen mukaan adoptiota vastaava ennakkovalvontaan painottuva mekanismi saattaisi olla hyvä sääntelymalli myös sijaissyntytyksjärjestelyissä. Järjestelyä varten tarvittaisiin lupa esimerkiksi Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston yhteydessä toimivalta tätä varten perustettavalta lautakunnalta, jossa olisi monialainen edustus.

6.2.2 Lausuntopalaute

Valtaosa lausunnonantajista pitää ennakkolliseen valvontajärjestelmään perustuvaa järjestelyä tarkoituksenmukaisena (*tasa-arvovaltuutetun toimisto, sisäministeriö, Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura, Sanna Koulu, Helsingin hovioikeus,*

Katja Karjalainen, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Digi- ja väestötietovirasto, HUS Psykiatria, Sateenkaariperheet ry, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, Suomen Gynekologiyhdistys, Helsingin kaupunki, Suomen Psykologiliitto, Suomen Asianajaliitto, Suomen Tuomariliitto ry, Naisjärjestöt Yhteistyössä ry, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Lastensuojelun Keskusliitto ry, HUS Yhtymä sekä Korento ry).

Digi- ja väestötietoviraston mukaan etukäteinen valvonta on omiaan vähentämään riskiä sijaissyntyysjärjestelyn kaupallisuudesta.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry katsoo, että jos ei-kaupalliset sijaissyntytykset sallitaan, tulee sekä sijaissyntyystoiminnan että yksittäisen sijaissyntyysjärjestelyn olla luvanvaraista, jotta syntyvän lapsen, sijaissyntyttäjän ja aiottujen vanhempien asema ja oikeudet voidaan turvata.

Osa lausunnonantajista katsoo ennakkollisen valvonnan olevan tärkeää, mutta lausuu myös jo selvityksessä esitetystä jälkikäteisvalvonnan merkityksestä.

Sisäministeriön mukaan myös jälkikäteinen valvonta voi vähentää aihealueeseen liittyvien rikostilaisuuksien määrää.

THL, Helsingin oikeusaputoimisto ja sosiaali- ja terveysministeriö esittävät, että ennakkollisen ja jälkikäteisen valvonnan yhdistäminen turvaavat järjestelyiden parhaan toteutumisen.

Naisasialiitto Unioni ry huomauttaa, että ennakkollisen valvonnan lisäksi valvontaa tulisi tehdä koko palvelujärjestelmän näkökulmasta.

Useat lausunnonantajat pitävät lupamenettelyä, johon kuuluu esimerkiksi adoptiojärjestelmän kaltaista etukäteisneuvontaa sekä psyykkisten voimavarojen selvittämistä, lähtökohtaisesti perusteltuna sijaissyntyysjärjestelyn edellytyksenä (*Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Katja Karjalainen, Suomen Gynekologiyhdistys, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Helsingin kaupunki, Monimuotoiset perheet –verkosto, Naisasialiitto Unioni ry, Naisjärjestöt Yhteistyössä ry, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, sosiaali- ja terveysministeriö, tasa-arvovaltuutetun toimisto, Lastensuojelun Keskusliitto ry, Helsingin hovioikeus, THL, HUS Yhtymä, Suomen Asianajaliitto, Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura, Suomen Lastenpsykiatriayhdistys, Suomen Kätilöliitto ry ja Sanna Koulu*).

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen mukaan riippumattoman tahon antama luvan saaminen on ehdoton edellytys hoidon antamiselle.

Helsingin hovioikeuden mukaan lainsäädännössä olisi tärkeätä määritellä hyvin tarkasti aiottuja vanhempia ja sijaissyntyttäjää koskeva asianmukainen kelpoisuusarviointi sekä sijaissyntytyksjärjestelyn ennakoarviointi ennen sijaissyntyttäjän saattamista raskaaksi.

Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seuran sekä *Suomen Asianajajaliiton* mukaan jo voimassa olevan lainsäädännön mukainen adoptioneuvonta toimii luontevana lähtökohtana sijaissyntytyksjärjestelyjä koskevalle neuvonnalle.

Osa lausunnonantajista, jotka eivät lausuneet lupajärjestelmästä tarkemmin, esittävät tarpeen ennakkoliselle neuvonnalle ja tuelle (*Väestöliitto ry, Pirkanmaan hyvinvointialue, Korento ry, Naisten rintama ry, HUS Psykiatria, Suomen Psykologiliitto, Helsingin käräjäoikeus, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Felicitas Mehiläinen ja Miessakit ry*).

Väestöliitto ry:n mukaan sijaissyntytyksjärjestelyn etukäteissuunnittelussa ja neuvonnassa voidaan alustavasti suunnitella aiottujen vanhempien roolia raskauden aikana, esim. raskauden seurannassa. Sijaissyntytyksjärjestelyn onnistuminen edellyttää ennakkovalmennusta, psykososiaalista tukea, joka myös voi olla toteutustavasta riippuen maksullista.

Pirkanmaan hyvinvointialueen mukaan synnyttäjälle on annettava etukäteen riittävä neuvonta riskien suhteen. Tulevien vanhempien lisäksi synnyttäjän tulisi käydä läpi laajat psykologiset neuvonnat.

Korento ry:n mukaan prosessin tulee sisältää ennakkoon pakollista psykologista ja oikeudellista neuvontaa aiotuille vanhemmille sekä sijaissyntyttäjälle, jotta kaikki ovat tietoisia oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ja mahdollisia ongelmia voidaan tehokkaasti ennaltaehkäistä.

Osa lausunnonantajista kommentoi myös neuvonnan ja valvonnan järjestämistä (*Suomen Kättilöliitto ry, THL, HUS Yhtymä* sekä *tasa-arvovaltuutetun toimisto*).

HUS Psykiatrian sekä *Suomen Psykologiliiton* mukaan sijaissyntytystoiminnan aloittaminen vain julkisella sektorilla lisäisi valvonnan tosiasiallisen toteutumisen mahdollisuutta.

HUS Yhtymän mukaan sijaissynnytystoiminnan tulee olla keskitettyä ja järjestelyistä vastaavana tahona, toiminnan laadun seuraajana ja tulosten raportijana voisi toimia julkinen terveydenhuolto, tarvittaessa yhteistyössä sen kanssa sopimuksen tehneen klinikan tai järjestön kanssa.

Tasa-arvovaltuutetun toimiston mukaan olisi edelleen harkittava, onko tarkoituksenmukaista siirtää neuvontaa julkisen sektorin ulkopuolelle. Mikäli jatkovalmistelussa päädyttäisiin ennakkolliseen valvontaan perustuvaan malliin, myös neuvonnan olisi hyvä kuulua tehtäväksi virkavastuulla.

Sosiaali- ja terveysministeriö sekä *THL* kannattavat selvityksen ehdotusta, jonka mukaan lupajärjestelyä koskevaa toimintaa valvoisi *Valvira*.

Valvira esittää, että lupien myöntäminen sijaissynnytysneuvontaa antaville tahoille keskitettäisiin hyvinvointialueiden tehtäväksi sosiaalihuollon palveluna, jolloin sijaissynnytysneuvonta olisi valvonnan piirissä samalla tavoin kuin muut sosiaalihuollon palvelut. Jos lupahakemusten käsittely säädettäisiin *Valviralle*, tarkoituksenmukaisempaa olisi luvan saaminen ilman lautakuntakäsittelyä ja lupaehdot tulisi kirjata lainsäädäntöön selkeästi.

6.3 Aiottuja vanhempia koskevat edellytykset

6.3.1 Yleistä

Aiottuja vanhempia koskeviksi edellytyksi selvityksessä esitetään alustavasti, että sijaissynnytysjärjestelyn alkaessa aiottujen vanhempien tulisi molempien olla vähintään 25 vuotta täyttäneitä eikä kumpikaan aiotuista vanhemmista saisi olla yli 45-vuotias. Aiotun äidin yläikärajaa tulisi kuitenkin arvioida vielä tarkemmin esimerkiksi lääketieteellisten seikkojen valossa etenkin, jos järjestelyssä on tarkoitus käyttää alkiota, joka on muodostettu aiotun äidin munasolusta, jolloin hoidon onnistumisen kannalta aiotun äidin ikäraja saattaa olla tarpeen asettaa tätä alhaisemmaksi.

Hedelmöityshoitojen tavoin myös sijaissynnytysjärjestelyt olisivat mahdollisia sekä avio- että avoliitossa oleville pareille parin osapuolten sukupuolesta riippumatta. Järjestelyn tulisi olla mahdollinen myös yksin lasta toivovalle, jos hän ei voisi tulla raskaaksi tavanomaisten hedelmöityshoitojen avulla. Lisäksi voisi olla perusteltua edellyttää puolittaista geneettistä yhteyttä.

6.3.2 Lausuntopalaute

Suurella osalla lausuntoja painotetaan yhdenvertaisuuden tärkeyttä sijaissynnytyksissä, ja katsotaan, ettei järjestelyn ulkopuolelle voida yhdenvertaisuuden valossa rajata henkilöitä esimerkiksi parisuhdestatuksen, sukupuolen tai taloudellisen tilanteen vuoksi (*Seta ry, Suomen Kätilöliitto ry, Naisjärjestöt Yhteistyössä ry, Naisasioliitto Unioni ry, Korento ry, Katja Karjalainen, Väestöliitto ry, Sanna Koulu, sisäministeriö, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, HUS Psykiatria, Sateenkaariperheet ry, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Felicitas Mehiläinen, sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen Asianajaliitto, THL sekä Suomen Psykologiliitto*).

Seta ry ja *Sateenkaariperheet ry* nostavat lausunnoissaan esiin moninaisia tilanteita, joissa oikeuden sijaissynnytykseen tulisi toteutua. Lausunnoissa painotetaan esimerkiksi itsellisten miesten, miesparien ja transnaisten yhtäläistä oikeutta sijaissynnytyjärjestelyyn hakeutumiseen.

Tasa-arvovaltuutetun toimiston mukaan mahdollisessa jatkovalmistelussa tulee tarkastella sijaissynnytyjärjestelmiin osallistuviin liittyviä syrjintäsäännöksiä.

Aiottuja vanhempia koskevien edellytysten vaatimuksiin suhtaudutaan useissa lausunnoissa myönteisesti (esimerkiksi *Helsingin kaupunki, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Sanna Koulu, Väestöliitto ry, HUS Psykiatria, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, Suomen Psykologiliitto, Tehy ry, ETENE, THL, HUS Yhtymä* ja *Suomen Lastenpsykiatriayhdistys*).

Sanna Koulu huomauttaa, että edellytysten perustuminen tutkimustiedon valossa tarkoituksenmukaisille seikoille ja asianmukaiselle perus- ja ihmisoikeuksien punninnalle on varmistettava, ja edellytykset on kirjattava lakiin.

Väestöliitto ry:n mukaan aiottuja vanhempia koskevien edellytysten sääntelyä ei ole lain tasolla mahdollista viedä kovin yksityiskohtaiselle tasolle, vaan tärkeää on turvata menettelyt, joissa nämä näkökohdat punnitaan huolellisesti.

Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan valmistelussa tulisi edelleen pohtia aiotuille vanhemmille asetettavia edellytyksiä lapsen edun näkökulmasta.

Sen sijaan yksittäisten edellytysten osalta palaute on jakaantuneempaa. Osa lausunnonantajista kritisoi geneettisen yhteyden vaatimusta (*Suomen Kätilöliitto ry, Sanna Koulu, Monimuotoiset perheet –verkosto, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Tehy ry, Felicitas Mehiläinen, Suomen Asianajaliitto* sekä *Sateenkaariperheet ry*).

Suomen Kätilöliitto ry:n mukaan geneettisen yhteyden vaatimus aiheuttaa haasteita yhdenvertaisuudelle niiden henkilöiden kohdalla, joilla ei ole mahdollisuutta käyttää omia sukusolujaan. Lausunnon mukaan yhdenvertaisuuden haasteet näkyvät erityisesti, kun tilannetta verrataan lahjasoluhoidoihin, joissa tällaista vaatimusta ei ole. Myös *Sateenkaariperheet ry* ja *Tehy ry* nostavat launnessaan esiin yhdenvertaisuudelle aiheutuneet haasteet erityisesti itsellisten vanhempien osalta ja vertaavat tilannetta lahjasoluhoidoihin.

Felicitas Mehiläinen huomauttaa, että myös hedelmöityshoidot sallitaan luovutetuilla alkioilla, eikä sijaissynnytysten rajoittamista ainoastaan geneettisille vanhemmille voida pitää perusteltuna.

Suomen Asianajaliitto huomauttaa, ettei geneettisen yhteyden vaatimus olennaisesti voi vaikuttaa lapsen hyvinvointiin eikä aiottuja vanhempia tai vanhempaa yksin geneettisen yhteyden puuttumisen vuoksi tulisi asettaa eri asemaan hedelmöityshoitoa saaviin verrattuna.

Osa lausunnonantajista pitää geneettisen yhteyden vaatimusta perusteltuna (*Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seura, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Pirkanmaan hyvinvointialue, Suomen Gynekologiyhdistys, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, HUS Yhtymä ja Helsingin kaupunki*).

Suomen Gynekologiyhdistys kannattaa edellytystä mutta huomauttaa, että miesparin ja itsellisen miehen kohdalla on ratkaistava, miten tulee toimia, jos sijaissynnyttäjän omia sukusoluja ei käytetä.

Aiottujen vanhempien ikää koskeviin rajoituksiin suhtaudutaan annetuissa launnessa pääosin myönteisesti (*Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seura, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Helsingin kaupunki, Monimuotoiset perheet –verkosto, HUS Yhtymä, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, THL ja Korento ry*).

Monimuotoiset perheet –verkoston mukaan ikäraajat on perustellusti rinnastettu tietyin poikkeuksin adoptiolakiin. *Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue* esittää, että aiottujen vanhempien ikäraajat olisivat 25-45 vuotta perustuen adoptiolakiin.

Helsingin kaupungin mukaan sijaissynnytyjärjestelyn aloittamisen yläikäraja tulisi olla 45 vuotta, eikä sijaissynnytyjärjestelyä tulisi jatkaa aiotun vanhemman täytettyä 45 vuotta.

THL:n mukaan on perusteltua rajata sijaissynnytysjärjestelyissä sijaissynnyttäjän ja aiotun äidin omia munasoluja käytettäessä myös hänen ikärajakseen 40 vuotta, mikä on muodostunut julkisessa terveydenhuollossa hedelmöityshoitosten antamisen ikärajaksi.

Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seura katsoo, että aiottujen vanhempien iän vaikutusta sijaissynnytysjärjestelyyn pääsyyn tulisi arvioida yksilöllisesti ja mahdollisesti jättää lääkärin arvioitavaksi.

Myös hoidon porrastamista koskevat lausunnot eroavat toisistaan (*Monimuotoiset perheet –verkosto, Sateenkaariperheet ry, Naisasialiitto Unioni ry, Suomen Gynekologiyhdistys, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, HUS Yhtymä, THL* sekä *Pirkanmaan hyvinvointialue*).

Sateenkaariperheet ry ei pidä missään muodossa yhdenvertaisena sitä, että toiminta käynnistettäisiin ajallisesti porrastetusti eri indikaatioiden osalta. *Monimuotoiset perheet –verkosto* vastustaa indikaattoreittain porrastetusti käynnistävää sijaissynnytystoimintaa sekä lainsäädännön sisällöllistä rajamista käytettävissä oleviin resursseihin vedoten. Myös *Naisjärjestöjen Keskusliitto ry:n* mukaan hoidon rajaaminen resurssien puutteen vedoten on yhdenvertaisuusperiaatteen kannalta ongelmallista ja voi johtaa vain hyväntuloisten saamiin sijaissynnytyksiin yksityisiltä palveluntarjoajista tai kaupallisilta sijaissynnytysjärjestelyistä ulkomailta.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian sekä *Naisasialiitto Unioni ry:n* mukaan porrastamista harkittaessa tulee huolehtia siitä, että porrastamisen kriteereistä säädetään yksiselitteisesti lailla. Useissa lausunnoissa esitetään, että mahdolliset hoidon pääsyn kriteerit tulee määritellä tarkasti (*HUS Yhtymä, Suomen Gynekologiyhdistys, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, Pirkanmaan hyvinvointialue, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia* sekä *Naisasialiitto Unioni ry*).

HUS Yhtymän mukaan rajalliset resurssit huomioiden on järkevää pohtia mahdollisuutta käynnistää toiminta porrastetusti, sillä hoitoa toivovien määrää voi olla vaikea arvioida. Myös *Suomen Gynekologiyhdistyksen, Pirkanmaan hyvinvointialueen ja Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen* mukaan toiminta voidaan käynnistää porrastetusti.

6.4 Sijaissynnyttäjää koskevat edellytykset

6.4.1 Yleistä

Selvityksessä on käsitelty sijaissynnyttäjää koskevia mahdollisia edellytyksiä. Mahdollisiksi edellytyksiksi esitetään ensinnäkin sijaissynnyttäjän ala- ja yläikärajaa. Lisäksi sijaissynnyttäjän edellytykseksi esitetään naimattomuutta, joskin selvityksessä katsotaan, että jatkoarvioinnissa tulisi vielä huolellisesti pohtia, voidaanko myös avioliitossa olevia henkilöitä harkita mahdollisiksi sijaissynnyttäjiksi. Selvityksen mukaan ensisijaisesti olisi harkittava vaihtoehtoa, jossa sijaissynnyttäjä tulee aiotun äidin lähipiiristä, jotta epätoivottujen kaupallisten oheisilmiöiden ilmaantumisriskiä voidaan minimoida.

Lisäksi selvityksessä esitetään, että välitystoimistot tulisi nimenomaisesti kieltää Suomessa ihmiskauppaa ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä. Välitystoimistoille ei olisi myöskään tarvetta, jos sijaissynnyttäjä tulisi lähtökohtaisesti aiottujen vanhempien lähipiiristä.

6.4.2 Lausuntopalaute

Lausunnoissa esitetään erilaisia havaintoja sijaissynnyttäjää koskevista vaatimuksista.

Monimuotoiset perheet –verkoston mukaan on tärkeää, että sääntelyn lähtökohta on sijaissynnyttäjään kohdistuvien riskien minimoiminen myös silloin, kun sijaissynnyttäjä olisi valmis ottamaan omaan terveyteensä kohdistuvan riskin. Esimerkiksi *Naisasioliitto Unioni ry* korostaa, että sijaissynnyttäjän hyvinvoinnin on oltava ehdoton edellytys sijaissynnytyksen mahdollistamiselle.

Seta ry pitää tärkeänä, ettei sijaissynnyttäjäksi ryhtymiseen aseteta perustettomia vaatimuksia. *Väestöliitto ry:n* mukaan edellytysten ei tule olla liian kaavamaisia.

Suomen Gynekologiyhdistyksen mukaan on määriteltävä, kenen vastuulle sijaissynnyttäjän rekrytointi kuuluu. Lausunnon mukaan rekrytoinnin tulee tapahtua viranomaistoimintana tai vapaaehtoisjärjestön kautta. *HUS Psykiatria, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia* ja *Suomen Psykologiliitto* esittävät, että sopivan sijaissynnyttäjän löytämisen tulisi olla ensisijaisesti aiottujen

vanhempien vastuulla. *Felicitas Mehiläisen* mukaan sijaissyntyttäjän rekrytointi voisi kuulua hoitoa haluavan omalle vastuulle tai vapaaehtoiseksi ilmoittautumisen kautta.

Naisjärjestöjen Keskusliitto ry:n mukaan järjestelmän tulee voida varmistaa, että sijaissyntyttäjän oikeuksia ei loukata prosessin missään vaiheessa, vaikka ne olisivat ristiriidassa aiottujen vanhempien tarpeiden ja toiveiden kanssa ja vaikka asiasta aiheutuisi aiotuille vanhemmille epävarmuutta prosessin lopputuloksesta. Myös esimerkiksi *Naisasialiitto Unioni ry* ja *Suomen Gynekologiyhdistys* korostavat sijaissyntyttäjän vapaaehtoisuuden tärkeyttä toiminnan lähtökohtana.

Sijaissyntyttäjän terveydentilaa koskevia edellytyksiä pidetään lähtökohtaisesti perusteltuina (esimerkiksi *Suomen Kätilöliitto ry*, *Väestöliitto ry*, *Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura*, *Korento ry*, *Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry*, *Valvira*, *Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue*, *THL*, sisäministeriö sekä *Suomen Gynekologiyhdistys*).

Aiempiä raskauksia ja synnytyksiä koskevia vaatimuksia kannatetaan lausunnoissa laajasti (*Suomen Kätilöliitto ry*, *Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura*, *Valvira*, *Suomen Gynekologiyhdistys* ja *Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry*). *Valviran* mukaan lainsäädännössä voisi olla tarkoituksenmukaista säätää myös siitä, kuinka monta lasta sijaissyntyttäjällä on voinut enintään synnyttää ennen sijaissyntyttäjäksi ryhtymistä. *THL:n* mukaan on tärkeää, että sijaissyntyttäjällä olisi ollut jo vähintään yksi komplisoitumaton synnytys. *Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura* katsoo myös, ettei sijaissyntyttäjän aiemmin synnyttäneitä lasta tai lapsia saa olla otettu huostaan.

Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura katsoo, että ennen sijaissyntytyksjärjestelyyn ryhtymistä on perusteltua edellyttää psykiatrian erikoislääkärin lausuntoa, josta käy selville sijaissyntyttäjän psyykinen terveydentila ja sopivuus sijaissyntyttäjäksi.

Monet lausunnonantajista pitävät sijaissyntyttäjänä toimimisen edellytykseksi asetettavaa ikärajaa perusteltuna (*Suomen Kätilöliitto ry*, *Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura*, *Väestöliitto ry*, *Korento ry*, *Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue*, *THL* ja *Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry*).

Korento ry:n mukaan alaikäraja on suositeltava sijaissyntyttäjälle. *Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen* mukaan alaikärajan tulee olla 25 vuotta.

Suomen Kätilöliitto ry:n, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen sekä Väestöliitto ry:n mukaan sijaissynnyttäjän 45 vuoden enimmäisikä olisi perusteltu. Väestöliitto ry:n huomauttaa sen vastaavan eurooppalaisten hedelmöityshoitoyhdistysten suositusta. THL:n mukaan sijaissynnyttäjän tulisi olla alle 40-vuotias.

Sijaissynnyttäjää koskevaa naimattomuuden vaatimusta kritisoidaan useissa lausunnoissa (*Seta ry, Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura, Sanna Koulu, Katja Karjalainen, Väestöliitto ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Naisasialiitto Unioni ry, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Naisjärjestöt Yhteistyössä ry, Sateenkaariperheet ry, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, sisäministeriö sekä Valvira*).

Naisjärjestöjen Keskusliitto ry:n mukaan vaatimus rajoittaisi avioliitossa olevien henkilöiden mahdollisuuksia toimia sijaissynnyttäjinä perhesuhteiden perusteella. Koska yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän perhesuhteiden perusteella, tulisi ehdotusten oikeudellinen hyväksyttävyyys arvioida yhdenvertaisuuslain ja perustuslain yhdenvertaisuussäännöksen näkökulmasta.

Useiden lausunnonantajien mukaan isyysolettamaa koskeva problematiikka voidaan ratkaista muilla tavoin, esimerkiksi lainsäädännön muutoksilla (*Sanna Koulu, Katja Karjalainen, Monimuotoiset perheet –verkosto, Sateenkaariperheet ry sekä Valvira*). *Katja Karjalainen* huomauttaa edelleen, että mahdolliset emotionaaliset riskit lienevät samankaltaisia riippumatta parisuhteen statuksesta.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian mukaan ehdotettu voi olla EIT:n asettaman vaatimuksen, joka edellyttää oikeudenmukaisen tasapainon saavuttamista järjestelyn eri osapuolten välillä, vastainen.

DVV esittää, että jos sääntelymallissa päädytään siihen, että avioliitto sallitaan, vanhemmuuden siirto aiotulle isälle on ratkaistava jollain tapaa. Jos sijaissynnyttäjänä voisi toimia avioliitossa oleva henkilö, tulisi samalla myös pohdittavaksi, voidaanko ja pitäisikö avioliittoon perustuva isyysolettama poissulkea sijaissynnytystilanteissa etukäteen.

Vaatimusta siitä, että sijaissynnyttäjän tulee olla äidille läheinen henkilö, pidetään useissa lausunnoissa perustelemattomana ja sijaissynnyttäjäjoukkoa epätarkoituksemukaisesti rajaavana (*Suomen Kätilöliitto ry, Sanna Koulu, Väestöliitto ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Pirkanmaan hyvinvointialue, Naisjärjestöt Yhteistyössä ry, Digi- ja väestötietovirasto, Naisten rintama ry, eduskunnan oikeusasiamiehen*

kanslia, sosiaali- ja terveysministeriö, HUS Yhtymä, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Naisasialiitto Unioni ry, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Tehy ry, Seta ry, Sateenkaariperheet ry, Helsingin kaupunki, Suomen Asianajajaliitto ja Suomen Psykologiliitto).

Osa lausunnonantajista katsoo, että sijaissynnyttäjän oleminen aiottujen vanhempien lähipiiristä voi olla perusteltua, mutta ei kuitenkaan suoranaisesti esitä, että rajausta tulisi tehdä aiotun äidin lähipiiriin (muun muassa *Pirkanmaan hyvinvointialue, Naisjärjestöt Yhteistyössä ry, Lasten suojelukeskusliitto ry ja eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia*). Esimerkiksi *Pirkanmaan hyvinvointialueen* mukaan sijaissynnyttäjän tulisi olla aiottujen vanhempien lähipiiristä kaupallisen toiminnan ja välitystoiminnan riskin pienentämiseksi, ja *Naisjärjestöt Yhteistyössä ry* pitää ongelmallisena, että sijaissynnyttäjä rajataan ulkopuolelle aiotun isän sukulaissuhteen perusteella.

Useissa lausunnoissa nostetaan esiin rajauksen ongelmallisuus erityisesti miesparien ja itsellisten miesten osalta, joiden kohdalla ei ole olemassa aiotua äitiä (*Suomen Kätilöliitto ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Naisasialiitto Unioni ry, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Tehy ry ja Sateenkaariperheet ry*). *Monimuotoiset perheet –verkosto* huomauttaa, että läheisyysvaatimus ja siihen sovellettavat kriteerit ovat ongelmallisia, eikä läheisyysperiaate ole oikea tapa ratkaista kaupallisuuden ja ei-kaupallisuuden välistä rajanvetoa.

Suomen Asianajajaliiton mukaan lähipiiriin kuuluvan henkilön määrittely olisi omiaan tuottamaan käytännön vaikeuksia ja muodostamaan riskin järjestelmän väärinkäytölle, ja lisäksi järjestelmän toimivuutta saattaisi uhata resursien niukkuus, mikäli sijaissynnyttäjäksi voitaisiin hyväksyä vain aiotun äidin lähisukulainen tai vanhempien lähipiiriin kuuluva henkilö.

Sanna Koulu, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Valvira ja Helsingin kaupunki esittävät, että läheisyyden ja lähipiirin käsitteet tulee mahdollisessa valmistelussa määritellä tarkasti.

Osa lausunnonantajista esittää, että myös ennalta tuntemattoman henkilön tulisi tietyissä tilanteissa voida toimia sijaissynnyttäjänä (*Väestöliitto ry, Seta ry, Korento ry, Suomen Kätilöliitto ry* sekä *Sateenkaariperheet ry*).

Katja Karjalainen sekä *Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue* pitävät vaatimusta äidille läheisestä suhteesta kuitenkin perusteltuna. *Katja Karjalainen* esittää, että lainsäädännöllisin keinoin voi olla vaikea toteuttaa samanaikaisesti yhtäältä sitä,

että sijaissynnyttäjällä säilyy oikeus olla luovuttamatta syntynyttä lasta ja toisaalta se, että aiottu isä ei voisi mahdollisessa välirikotilanteessa olla taustalla vaikuttamassa. *THL:n* mukaan selvityksen ehdotukset ovat perusteltuja.

ETENE huomauttaa, että läheiseen yhteyteen perustuvan rajauksen tekeminen on haastavaa, mutta sen taustalla oleva pyrkimys ehkäistä kaupallista tai muutoin epätasaiseen valta-asemaan perustuvaa sijaissynnytystoimintaa, on kannatettava. *ETENE* nostaa esiin myös sen, ettei syntyvän lapsen tai aiottujen vanhempien kannalta ole yhdentekevää, onko lapsen synnyttänyt henkilö läheinen vai tuntematon.

Osa lausunnonantajista pitää myös yksityisen välitystoiminnan sallimista perusteltuna.

Sateenkaariperheet ry:n mukaan myös tuottoa tavoittelemattomien järjestöjen toimimiseen sijaissynnytystä tarvitsevien ja altruistiseen sijaissynnyttämiseen halukkaiden yhteen tuomisessa ja keskustelutukena tulisi suhtautua valmistelussa lähtökohtaisesti positiivisesti.

Felicitas Mehiläisen mukaan hoitojen rajaaminen tiettyjen toimijoiden toteutettavaksi ei ole perusteltua. Lausunnossa ehdotetaan sijaissynnytystoiminnan valvonnan toteutusmahdollisuuden selvittämistä Fimean kudoslaitostoiminnan yhteyteen, joka valvoo hedelmöityshoitoklinikoita tälläkin hetkellä.

Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura pitää mahdollisena sijaissynnytysjärjestelyjen välitystoiminnan sallimista ei-kaupallisuuden puitteissa jäsenmaksullisilta yhdistyksiltä, sillä näillä on usein erityisasiantuntemusta vanhemmuuden monimuotoisuudesta.

Osa lausunnonantajista sen sijaan suhtautuu kielteisesti sijaissynnytysjärjestelyihin liittyvien välitystoimistojen sallimiseen.

THL, Naisten rintama ry sekä *sisäministeriö* esittävät, ettei välitystoimistoja tule Suomessa sallia. *Naisten rintama ry* kyseenalaistaa, millä tavoin hedelmöityshoitoja ja muita palveluita ei-kaupallisia sijaisjärjestelyitä varten tarjoavien yksityisten terveydenhuoltoalan toimijoiden toiminta varmistetaan ei-kaupalliseksi ja eettisesti tarkoituksenmukaiseksi, kun niiden tarkoituksena on tuottaa voittoa.

6.5 Muut hoidon edellytykset

6.5.1 Yleistä

Sijaissynnytysjärjestelyn välttämättömiin edellytyksiin tulisi selvityksen mukaan kuulua myös se, että järjestely suoritetaan tähän luvan saaneen palveluntarjoajan avustuksella eikä esimerkiksi koti-inseminaation avulla. Näin voidaan parhaiten taata se, kaikki järjestelyyn osallistuvien osapuolten saamat tiedot ja niihin perustuvat suostumukset tulevat kirjatuiksi oikein ja säilytettäviksi sitä hetkeä varten, jolloin lapsi syntyy ja jolloin voidaan ryhtyä pohtimaan lapsen vanhemmuuden vahvistamista aiotuille vanhemmille. Sijaissynnytysjärjestelyihin liittyvien palveluiden korvattavuuteen julkisista varoista tai siihen, tulisiko nämä palvelut rajata vain kotimaisiin tilanteisiin vai avata myös niille aiotuille vanhemmille, joiden kotipaikka sijaitsee jossain toisessa valtiossa, ei selvityksessä oteta kantaa, koska nämä asiakokonaisuudet kuuluvat sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalaan.

Selvityksessä esitetään, että lapsi- ja ihmiskauppaan viittaavien piirteiden välttämiseksi sijaissynnytysjärjestelyissä olisi syytä välttää useassa sijaissynnytykset sallivassa maassa käytettyä sopimussuhteisiin viittaavaa terminologiaa.

6.5.2 Lausuntopalaute

Useat lausunnonantajat yhtyivät selvityksessä esitettyyn lapsen oikeudesta tietää alkuperänsä ja tuntea vanhempansa (*HUS Psykiatria, Suomen Psykologiliitto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, ETENE, Väestöliitto ry, Sateenkaariperheet ry, Korento ry, Miesten tasa-arvo ry, Lastensuojelun Keskusliitto ry, Suomen Lastenpsykiatriayhdistys, Naisten rintama ry ja Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura*).

Helsingin oikeusaputoimiston mukaan selvityksessä esitetty, jonka mukaan luvan saanut palveluntarjoaja kirjaisi ja säilyttäisi kaikki järjestelyyn liittyvät tiedot, jotta lapsi voisi saada ne halutessaan tietoonsa, puoltaisi sinällään järjestelyn sallimista Suomessa.

Osa lausunnonantajista pitää perusteltuna selvityksessä esitettyä, jonka mukaan järjestelyssä osapuolet eivät laadi sopimusta lapsen aikaansaamisesta tai luovuttamisesta eikä sopimuksen kohteena ole siten lapsi, vaan että he ovat osapuolina hedelmöityshoitoja antavan palveluntarjoajan kanssa tehdyssä palvelusopimuksessa ja antavat tälle hoitoa koskevan suostumuksen (*Suomen Kätilöliitto ry, Tasa-arvoaltuutetun toimisto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Väestöliitto ry, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Suomen Asianajajaliitto, Monimuotoiset*

perheet –verkosto, THL, Helsingin hovioikeus, Pirkanmaan hyvinvointialue, Suomen Tuomariliitto ry, Digi- ja väestötietovirasto, HUS Yhtymä, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, Helsingin hovioikeus ja Helsingin kaupunki).

Monimuotoiset perheet –verkosto esittää, että suostumuksella voidaan hedelmöityshoitoihin tietyin edellytyksin pitää vanhemmuuden vahvistamisen mahdollisuudet avoimina ja mahdollistaa lapsen oikeudellisen aseman turvaaminen syntymän jälkeen, samalla kun sijaissynnyttäjän oikeudet säilyvät siihen asti, kun prosessi on käyty loppuun.

Suomen Asianajajaliiton mukaan yksityisoikeudellista sopimusta vastaavaa sopimusta ei aiottujen vanhempien tai sijaissynnyttäjän välille voi syntyä, mutta se ei poista sitä, että osapuolet voivat ja heidän tulisikin jollain tasolla kirjata järjestelyyn liittyvät yksityiskohdat ennakkoneuvonnan yhteydessä.

Katja Karjalaisen mukaan esitetyn valossa oikeudellisesti järjestelyn pohjana on sopimuksen sijaan suostumus hoitotoimenpiteeseen. Lausunnossa kuitenkin korostetaan, että sijaissynnytysjärjestelyyn hakeutumisen prosessia ja prosessin rakenteita tulisi arvioida tarkkaan, jotta kysymys ei tosiasiallisesti olisi jonkinlaisesta hiljaisesta sopimuksesta osapuolten välillä.

Osa lausunnonantajista lausuu tehtävistä sopimuksista ja esittää, että esimerkiksi vanhemmuudesta voitaisiin sopia sopimuksin ennen syntymää.

Suomen Gynekologiyhdistyksen mukaan kirjalliset sopimukset ovat keskeisiä, ja kirjalliset sopimukset osapuolten vastuista ja velvollisuuksista tulisi määrittellä säädöksissä selkeästi. Juridisten asiakirjojen säilyttämisen tulisi tapahtua keskitetysti ja säilytyksen tulee kestää pitkään.

Seta ry esittää, että on tärkeää, että sopimus vanhemmuudesta voitaisi ennakoida jo ennen syntymää.

Miessakit ry:n ja *Miesjärjestöjen Keskusliitto ry:n* mukaan järjestelyyn liittyvät sopimukset on ennalta vahvistettu kaikkien osapuolten kesken. Sopimusten tulee olla sitovia, jolloin esimerkiksi lapsen juridinen vanhemmuus tulee kirjata tehtyjen sopimusten mukaisesti. Muutoksia tulee voida tehdä vain erityisen painavista syistä.

Korento ry esittää, että sijaissynnytysjärjestelyiden tulee olla valvottuja ja vaatia viranomaisten vahvistama virallinen, vanhempien ja sijaissynnyttäjän välille viranomaisen valvonnassa tehty sopimus, jonka sisällöstä säännellään.

Naisjärjestöjen Keskusliiton mukaan sijaissyntyjällä tulee olla oikeus päättää lapsen luovuttamisesta aiotuille vanhemmille vasta synnytyksen jälkeen, eivätkä mahdolliset sijaissyntyjän ja aiottujen vanhempien välillä tehdyt lupaukset tai solmitut sopimukset saa vaikuttaa luovuttamiseen.

Selvityksessä ei oteta kantaa palveluiden korvattavuuteen julkisista varoista, mutta *Suomen Kätilöliitto ry* ja *THL* esittävät, että näin tulee valmistelussa tehdä. *Suomen Kätilöliitto ry:n* mukaan lähtökohtaisesti synnyttäjälle kuuluvien terveyspalvelujen järjestäminen kuuluu julkiselle sektorille, joista peritään määrätty palvelumaksut, ja julkisen sektorin hoitokäytännön mukainen taso tulisi olla terveyspalveluiden tasona. Myös *Väestöliitto ry* kannattaa julkisen sektorin hoitokäytännön mukaisen tason takaamista.

Vaikka selvityksessä ei ole otettu kantaa siihen, voidaanko järjestely rajata vain kotimaisiin tilanteisiin, esittävät useat lausunnonantajat näkemyksensä myös tästä.

Suomen Kätilöliitto ry:n, *HUS Yhtymän* ja *THL:n* mukaan valmistelussa tulee selvittää, onko palveluita mahdollista rajata vain kotimaisiin tilanteisiin.

Suomen Gynekologiyhdistys ja *Naisjärjestöjen Keskusliitto ry* esittävät, että on tarpeen arvioida, kuuluuko sijaissyntyysjärjestelyyn pääsemistä koskeva oikeus myös muille kuin Suomen kansalaisille.

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue esittää, että toiminta tulisi rajata Suomen sosiaaliturvan piirissä oleville henkilöille. *Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry:n* mukaan jos ei-kaupalliset sijaissyntytykset sallitaan eivätkä ne ole muissa Pohjoismaissa tai verrokkimaissa sallittuja, olisi tärkeä rajata sijaissyntytyksjärjestelyt vain Suomessa pysyvästi asuville henkilöille sijaissyntytysturismien ehkäisemiseksi.

6.6 Raskauden kulku ja lapsen syntymä

6.6.1 Yleistä

Selvityksen mukaan ei ole tarpeen muuttaa niitä Suomen lainsäädännön lähtökohtia, joiden mukaan raskaana olevalla henkilöllä on itsemääräämisoikeus raskaudenaikaisen hoidon suhteen. Raskaana oleva henkilö päättää itsenäisesti myös raskauden keskeyttämisestä, jos laissa säädetyt edellytykset raskauden keskeyttämiselle täyttyvät. Ennakollisessa neuvonnassa olisi siksi tarpeen käydä perusteellisesti

läpi kaikki sijaissyntyttäjän ja kehittyvän lapsen terveydentilaan liittyvät riskit ja odottamattomatkin tilanteet, joista saattaa aiheutua tarve pohtia raskauden keskeyttämistä ennen lapsen syntymää.

Selvityksen mukaan synnyttäjä tekee lapsen synnyttyä lopullisen päätöksen siitä, antaako hän lapsen aiotuille vanhemmille kasvatettavaksi vai pitääkö hän lapsen itse. Harkittavaksi kuitenkin esitetään, onko adoptiolain mukaisesta kahdeksan viikon varoajasta tarpeen joustaa sijaissyntytyjärjestelyissä, joissa osapuolet voivat varautua ennalta tilanteeseen tavanmukaista adoptio-tilannetta paremmin. Tämä menettelytapa saattaisi olla jopa suositeltavaa lapsen ja aiottujen vanhempien välisen varhaisen kiintymyssuhteen luomiseksi, ellei sijaissyntyttäjä vaadi toimittavaksi toisin.

6.6.2 Lausuntopalaute

Useissa lausunnoissa painotetaan sitä, että synnyttäjällä tulee olla itsemääräämisoikeus omasta kehostaan koko prosessin ajan (NYTKIS ry, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Väestöliitto ry, Naisasialiitto Unioni ry, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Suomen Tuomariliitto ry, Suomen Kätilöliitto ry, Valvira, Helsingin kaupunki, Suomen Gynekologiyhdistys, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Felicitas Mehiläinen, Suomen Psykologiliitto, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, ETENE, Suomen Asianajajaliitto, HUS Yhtymä, Lastensuojelun Keskusliitto ry sekä Korento ry). Itsemääräämisoikeuden piiriin kuuluu myös esimerkiksi oikeus aborttiin.

NYTKIS ry katsoo, että synnyttäjällä tulee olla koko prosessin ajan itsemääräämisoikeus omasta kehostaan esimerkiksi liittyen päätökseen erilaisiin seulon-toihin osallistumisesta.

Väestöliitto ry toteaa, että sijaissyntyttäjälle kuuluvat raskauden aikana kuten muutoinkin täydet seksuaali- ja lisääntymisterveysoikeudet, mukaan lukien oikeus aborttiin ja oikeus päättää lapsen pitämisestä tai luovuttamisesta.

Lausunnoissa korostetaan erityisesti sitä, että lapsen luovuttamiseen liittyvä päätöksenteko on sijaissyntyttäjän itsemääräämisoikeuden piirissä (muun muassa Naisjärjestöt Yhteistyössä ry, Väestöliitto ry, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Naisten rintama ry, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, ETENE, THL sekä Helsingin kaupunki).

Lausunnoissa kiinnitetään huomiota tilanteeseen, jossa kukaan osapuolista ei halua pitää lasta (*Suomen Gynekologiyhdistys, Valvira, THL, Sateenkaariperheet ry, ETENE* sekä *Suomen Lastenpsykiatriayhdistys*).

Valviran mukaan lainsäädännössä tulee ottaa kantaa siihen, miten lapsen etu turvataan tilanteessa, jossa kukaan osapuolista ei halua pitää lasta itsellään.

Suomen Lastenpsykiatriayhdistyksen mukaan tapauksissa, joissa on aihetta epäillä, että syntyvä lapsi on mahdollisesti sairas tai vammaisen, tulisi varmistaa, että syntyvällä lapsella on vanhemmat, jotka huolehtivat lapsesta.

HUS Yhtymä esittää, että aiottujen vanhempien mahdollisuus perääntyä eli olla vastaanottamasta lasta tulisi kuitenkin lainsäädännöllä kieltää, joskin sijaissyntyjällä on aina oikeus pitää lapsi. *Sateenkaariperheet ry:n* mukaan aiotuille vanhemmille ei tulisi antaa mitään mahdollisuutta poiketa suostumuksessa määritellyistä vastuista.

Joissakin lausunnoissa nostetaan esiin myös aiottujen vanhempien oikeuksien turvaaminen.

Korento ry esittää, että myös aiottujen vanhempien oikeutta tietoon raskauden kulusta tulee kunnioittaa.

Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura huomauttaa, että aiottujen vanhempien oikeus vanhempainvapaaseen tulee olla turvattu.

6.7 Korvaukset sijaissyntyysjärjestelystä

6.7.1 Yleistä

Arvioimustiossa esitetään, että ei-kaupallisissa sijaissyntyysjärjestelyissä on olennaista, että sijaissyntyjälle ei makseta tehtävästään palkkiota. On kuitenkin kohtuullista, että sijaissyntyjälle voidaan korvata ainakin kaikki ne suorat kustannukset, joita hänelle järjestelystä aiheutuu. Tarkemmin tulisi pohtia lisäksi sitä, tulisiko yhtenä järjestelyn edellytyksenä olla riittävän vakuutusturvan ottaminen sijaissyntyjän hyväksi yleisen sairausvakuutuksen lisäksi siltä varalta, että järjestelyn kuluessa hänelle tapahtuu joku odottamaton komplikatio, joka aiheuttaa hänelle vähäistä suuremman vamman tai työkyvyttömyyden.

Sijaissynnytyjärjestelyn luonne ei muutu kaupalliseksi sen johdosta, että hedelmöityshoitoa, ennakkoneuvontaa tai lapsen syntymän jälkeisiä palveluja tarjoavat tahot saavat palveluistaan palkkion.

Suorille kustannuksille voitaisiin mahdollisten väärinkäytösten ehkäisemiseksi harkita myös taksoitettuja enimmäiskorvauksia. Vaikeammin arvioitavia alueita lähesytään, kun aletaan pohtia mahdollisia haittakorvauksia esimerkiksi raskauden aiheuttamista elämäntapamuutoksista ja liikkumisrajoituksista. Maksettavat korvaukset eivät myöskään saisi olla ehdollisia siten, että synnyttäjällä olisi niihin oikeus vain, jos hän esimerkiksi sitoutuu olemaan keskeyttämättä raskautta tai luopuu synnyttämästään lapsesta.

6.7.2 Lausuntopalaute

Lähes poikkeuksetta korvauksista lausuneet lausunnonantajat suhtautuivat myönteisesti siihen, että sijaissynnyttäjäksi ryhtyvälle aiheutuvia kuluja tulisi sallia korvattavaksi (*Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seura, Suomen Kätilöliitto ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Korento ry, Väestöliitto ry, Helsingin hovioikeus, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Naisasialiitto Unioni ry, Naisjärjestöjen Keskusliitto, Pirkanmaan hyvinvointialue, Sateenkaariperheet ry, Suomen Gynekologiyhdistys, Helsingin kaupunki, Tehy ry, Felicitas Mehiläinen, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Suomen Asianajajaliitto, sisäministeriö, HUS Yhtymä, THL sekä Helsingin käräjäoikeus*).

Suomen Lääkintäoikeuden ja –etiikan Seuran, HUS Yhtymän, Felicitas Mehiläisen, Suomen Asianajajaliiton, Sateenkaariperheet ry:n, Pirkanmaan hyvinvointialueen, THL:n, Helsingin käräjäoikeuden ja Suomen Gynekologiyhdistyksen mukaan sijaissynnyttäjälle on korvattava todelliset järjestelyistä aiheutuneet kulut. Sateenkaariperheet ry:n, Väestöliitto ry:n ja Suomen Kätilöliitto ry:n mukaan synnyttäjälle on korvattava lisäksi ansionmenetykset. Suomen Asianajajaliiton mukaan kulujen korvaamisen suhteen voitaisiin käyttää hedelmöityshoitolaian mukaista mallia. Mikäli haittakorvauksista haluttaisiin säädellä, Suomen Gynekologiyhdistyksen ja HUS Yhtymän mukaan korvauksen pitäisi olla maltillinen.

Naisjärjestöjen Keskusliiton mukaan sijaissynnyttäjälle on korvattava kaikki sijaissynnytyjärjestelystä suoraan tai epäsuorasti aiheutuvat kustannukset sekä ansion- ja tulonmenetykset eikä korvauksia tule rajoittaa päättymään synnytykseen. Myös Korento ry esittää, että myös raskauden jälkeisen hoidon tulee kuulua korvausten piiriin.

Naisiasioliitto Unioni ry:n mukaan järjestelmän tulee mahdollistaa kaikkien sijaissyntyjälle koituvien kulujen korvaaminen. Näihin kuuluvat esimerkiksi raskauden, synnytyksen ja siitä toipumisen vaatiman ajan taloudelliset vaikutukset eläkekertymään ja sosiaaliturvaan. Korvauksissa on otettava huomioon tilanne, jossa sijaissyntyttäjä vammautuu tai kuolee.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, HUS Yhtymä ja Suomen Asianajajaliitto pitävät perusteltuna sijaissyntyjälle taattua vakuutusturvaa. *Sisäministeriö* pitää sijaissyntyttäjän kannalta tärkeänä tarkastella vakuutusturvan tarvetta, ja *Monimuotoiset perheet –verkosto* korostaa laajennetusta vakuutusturvasta käydyn keskustelun tarvetta.

Osa lausunnonantajista lausuu epäasiallisten korvausten mahdollisuudesta ja kaupallisuuden ehkäisemisestä. Annetuissa lausunnoissa yhdytään monissa yhteyksissä ei-kaupallisuuden ja kaupallisuuden väliseen hankalaan rajanvetoon.

Väestöliitto ry esittää, että on pyrittävä varmistamaan, ettei sijaissyntyttäjälle anneta salassa erikseen palkkiota. Sekä *Väestöliitto ry* että *Naisjärjestöjen Keskusliitto ry* esittävät, että korvaukset voitaisiin ratkaista viranomaistahon kautta ja niin, ettei asianosaisten välille muodostu suoraa taloudellista suhdetta. *Naisjärjestöjen Keskusliiton* mukaan synnyttäjälle maksettavien korvausten tulee olla palauttamiskelvottomia, ja lainsäädäntöä kehitettäessä on otettava huomioon erilaisia ulottuvuuksia kuten se, miten suoritettavia palkkiota voidaan valvoa.

Katja Karjalaisen mukaan korvausten osalta nousee esiin kysymys siitä, miten varmistetaan, ettei kiellettyjä kompensatioita makseta ja mitä seurauksia kielletyillä kompensatioilla olisi. Kompensatiot eivät välttämättä aina olisi rahaa eikä niiden maksajina välttämättä aina olisi aiottut vanhemmat, vaan mahdollisesti myös aiottut isovanhemmat tai muu aiottujen vanhempien lähipiiri.

Suomen Gynekologiyhdistyksen mukaan on varmistettava, ettei ole tapahtunut painostusta ja että korvaukset maksetaan ainoastaan virallisen prosessin kautta.

Helsingin hovioikeuden ja *THL:n* mukaan on tärkeää määritellä haittakorvauksen maksamisen kriteerit ja yksilöidä erinäiset kulut riittävän tarkasti, jotta ei-kaupallinen sijaissyntytyks ei muuttuisi käytännössä kaupalliseksi.

Huomiota tulee myös kiinnittää epävirallisten palkkioiden maksamisen ennalta estämiseen. *THL:n* mukaan raja kaupalliseen toimintaa tulisi olla selvä eivätkä korvaukset saisi olla ehdollisia lapsen luovuttamiselle.

Helsingin käräjäoikeuden ja Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen mukaan kaupallisuuden riskiä voidaan vähentää sillä, että yhteiskunta maksaa aiheutuneet kustannukset.

Edellä esitettyjen lausuntojen lisäksi monissa muissa lausunnoissa nousee esiin korvauksia koskevan sääntelyn tarkkarajaisuuden merkitys.

Naisjärjestöjen Keskusliitto ry:n mukaan korvauskategorioiden tulee olla selkeästi ja yksiselitteisesti muotoiltu, jotta järjestelyn osapuolet eivät joudu tulkitsemaan sitä, mikä on sallittua korvata. Lisäksi on oltava selvää, kuka korvaa raskauden tai synnytyksen aiheuttamat tulonmenetykset.

Helsingin oikeusaputoimiston mukaan, mikäli sijaissynnytysjärjestelmästä päätetään Suomessa säätää, olisi sääntelyn hyvä olla mahdollisimman yksityiskohtaista. Näin siis myös korvauksia koskevilta osin, jotta aiotut vanhemmat tietäisivät mitä heiltä odotetaan tämän suhteen ja sijaissynnyttäjät tietäisi mitkä ovat hänen oikeutensa korvausten osalta.

Valvira pitää tärkeänä, että korvauksista säädetään yksiselitteisesti lainsäädännössä. Lainsäädännössä tulisi myös ottaa kantaa siihen, miten korvausten maksamista valvotaan ja miten puututaan siihen, jos korvauksia maksetaan liikaa.

Korento ry:n mukaan yhteiskunnan kattamat kustannukset tulisi olla rinnastettavissa yhteiskunnan nykyiseen osuuteen hedelmöityshoitojen kustannuksista, ja neuvonnan järjestäminen ja sopimusten hallinnointi on suurelta osin yhteiskunnan kustannus, mutta kohtuullinen korvaus sopimusjärjestelyistä voidaan periä aiotuilta vanhemmilta.

6.8 Vanhemmuuden vahvistaminen ja jälkikäteinen tuki

6.8.1 Yleistä

Selvityksessä esitetään, että lapsen synnyttänyttä henkilöä on Suomessa aina pidetty lapsen äitinä vakiintuneen oikeuskäytännön perusteella, eikä tästä lähtökohdasta ei liene syytä poiketa myöskään sijaissynnytysjärjestelyissä. Ilman

erityissääntelyä lapsen oikeudellisen vanhemmuuden vahvistaminen aiotuille vanhemmille edellyttäisi tuolloin joko ensin aviomiehen isyyden kumoamista tai myös hänen suostumustaan lapsen adoptioon aiotuille vanhemmille.

Jos aiotut vanhemmat ja sijaissynnyttäjät saisivat hedelmöityshoitoja yhdessä, sitoutuminen yhteiseen järjestelyyn voitaisiin järjestää hedelmöityshoitosuostumusten avulla. Adoptiomenettely vaatii aina tuomioistuimen päätöksen, joka työllistää yleisiä alioikeuksia. Jos vanhemmuuden vahvistamista koskeva menettely olisi kaikkien asian osapuolten tahdon mukainen, asian käsitteleminen tuomioistuimessa ei olisi välttämätöntä muutoin kuin erimielisyystilanteissa.

Sekä kansainvälisen että kansallisen aineiston perusteella kaikille järjestelyyn osallistuville tahoille on tarpeen järjestää erityistä tukea ja neuvontaa myös lapsen syntymän jälkeen. Aiottujen vanhempien tulisi saada alusta alkaen neuvolapalveluita, jotka tukevat pikkulapsiperheen normaalia perhe-elämää ja etenkin vauvan kasvua ja kehitystä. Myös sijaissynnyttäjät kaipaavat tukea sijaissynnytysjärjestelyn jälkeen. Tavanmukaiseenkin raskauteen liittyy riski sairastua raskauden jälkeiseen masennukseen. Eri osapuolten jälkikäteistä tukea ja sopivia tahoja tuen antamiseen tulee selvittää perusteellisesti, jos sijaissynnytysjärjestelyt päätetään sallia.

6.8.2 Lausuntopalaute

Osa lausunnonantajista pitää perusteltuna lähtökohtana sitä, että lapsen äidiksi rekisteröidään aina ensin sijaissynnyttäjät ja vanhemmuus siirretään aiotulle äidille lapsen syntymän jälkeen joko adoptiopäätöksellä tai sitä vastaavalla ratkaisulla (*Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, THL, Helsingin kaupunki ja Naisjärjestöjen Keskusliitto ry*).

Helsingin kaupungin mukaan oikeudellisen vanhemmuuden vahvistaminen vanhemmuuslain ja adoptiolain säännösten mukaan turvaa parhaiten sijaissynnytysjärjestelyn osapuolien oikeudellisen aseman. Lainsäädännössä tulisi kuitenkin huomioida sijaissynnytysjärjestelyyn liittyvät erityispiirteet.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry:n mukaan mahdollisen jatkovalmistelun varaan jää, tarvittaisiinko tavanmukaisten vanhemmuuden vahvistamista koskevien mekanismien lisäksi joitain erityisjärjestelyitä, jotka liittyvät sijaissynnytysjärjestelyiden erityispiirteisiin.

HUS Psykiatria esittää, että sijaissynnytysjärjestelyn osalta on varsin ongelmallista, että vanhemmuuslain mukaan lapsen äiti on se, joka on synnyttänyt lapsen.

Myös adoptiota kevyempää menettelyä kannatetaan (*Väestöliitto ry, Sateenkaariperheet ry, Monimuotoiset perheet –verkosto ja Helsingin käräjäoikeus*).

Sateenkaariperheet ry:n mukaan vanhemmuuden vahvistaminen hoitosuostumuksen tai -sopimuksen pohjalta olisi adoptiota parempi tapa, koska se velvoittaisi aiotut vanhemmat vanhemmuuteen, vaikka synnyttäjää ei voidakaan ennalta määrätä luopumaan lapsesta. Olisi hyvä saada aiotut vanhemmat sitoutettua vanhemmuuteen oikeudellisesti, kun se kerran olisi hoitosuostumuksen/sopimuksen perusteella mahdollista. Tällä tavoin säätäen voitaisiin suojella nimenomaan synnyttäjää häneen kohdistuvasta uhkakuudesta, että hän joutuisi vastoin tahtoaan vanhemmaksi.

Helsingin käräjäoikeuden mukaan vahvistamismenettelynä ei tulisi olla adoptio, eikä sijaissynnytyksen tulisi ilmetä esimerkiksi adoptiona väestötietojärjestelmässä. Lausunnossa esitetään harkittavaksi, voisiko sijais-synnytyksjärjestelyissä hyödyntää esimerkiksi vahvistamismenettelyä, jossa sijais-synnyttäjä ja aiotut vanhemmat voisivat antaa ennakkollisen suostumuksen seurauksin, että aiotuista vanhemmista automaattisesti tulisi lapsen vanhempia, ellei sijais-synnyttäjä tietyn ajan sisällä synnytyksestä peru suostumustaan.

Suomen Tuomariliitto ry pitää selvityksessä esitettyä vaihtoehtoa sitoa vanhemmuuden vahvistaminen hedelmöityshoitosuostumukseen, jolloin adoptio ei olisi välttämättä tarpeen, sinänsä perusteltuna, joskin sillä, että vanhemmuuden on vahvistanut nimenomaan tuomioistuimien, saattaa selvityksessä todetulla tavalla olla merkitystä perhesuhteen saamisessa tunnustetuksi toisessa valtiossa.

Useissa lausunnoissa kannatetaan harkinta-aikaa, joka sijais-synnyttäjällä olisi ennen lapsen luovuttamista aiotuille vanhemmille (*Valvira, Helsingin hovioikeus, Helsingin kaupunki, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry* sekä *Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Sateenkaariperheet ry ja Väestöliitto ry*).

Valvira, Helsingin hovioikeus, Helsingin kaupunki, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry sekä *Naisjärjestöjen Keskusliitto ry* pitävät selvityksessä esitettyä kahdeksan viikon harkinta-aikaa perusteltuna.

Väestöliitto ry:n mukaan sopimuksessa olisi sovittava harkinta-ajasta, joka voisi olla enintään vastaava kuin adoptiossa, mutta mahdollisesti hieman lyhyempikin. Jos lasta ei synnyttäjän tahdosta luovutettaisikaan aiotuille vanhemmille, on arvioitava aiottujen vanhempien kustannusvastuuta ja sosiaaliturvajärjestelyjä erikseen tällaisessa tilanteessa.

Sateenkaariperheet ry kannattaa harkinta-aikaa, mutta adoption kaltainen kahdeksan viikon harkinta-aika on liian pitkä, ja esimerkiksi 30 vuorokautta voisi antaa riittävästi tilaa harkinnalle.

Sen sijaan osa lausunnonantajista ei pidä harkinta-aikaa perusteltuna.

THL:n mukaan lapsen tulisi siirtyä aiotuille vanhemmille mahdollisimman pian syntymän jälkeen.

Korento ry esittää, että aiottujen vanhempien tulee olla lapsen huoltajia ja vanhempia heti synnytyksestä lähtien, eikä vanhemmilla tue olla oikeutta perääntyä järjestelystä. Ideaalitulanteessa aiottujen vanhempien vanhemmuutta ei tarvitse vahvistaa erikseen.

Suomen Kätilöliitto ry sekä *Felicitas Mehiläinen* kannattavat vanhemmuuden tunnustamista lastenvalvojan kautta.

Vanhemmuuden vahvistavaan viranomaiseen ei selvityksessä ole otettu kantaa, mutta *DVV* suhtautuu lausunnossaan lähtökohtaisesti myönteisesti siihen, että se voisi toimia vanhemmuuden vahvistavana viranomaisena myös sijaissynnytytapauksissa.

Edellä esitetyn etukäteisen tuen tarpeen lisäksi lähes kaikki lausunnonantajat nostavat esiin tuen tarpeen sekä sijaissynnyttäjälle että aiotuille vanhemmille koko prosessin ajan ja myös synnytyksen jälkeen (*Suomen Kätilöliitto ry, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, sisäministeriö, Naisjärjestöt Yhteistyössä ry, Väestöliitto ry, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Monimuotoiset perheet –verkosto, Tehy ry, Naisasialiitto Unioni ry, HUS Psykiatria, THL, Helsingin oikeusaputoimisto, Suomen Psykologiliitto, Pirkanmaan hyvinvointialue, Suomen Gynekologiyhdistys, Sateenkaariperheet ry, Valvira, Helsingin kaupunki, Suomen Lastenpsykiatriyhdistys, ETENE, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Miessakit ry, Lastensuojelun Keskusliitto ry, Felicitas Mehiläinen, sosiaali- ja terveysministeriö, HUS Yhtymä ja Helsingin käräjäoikeus*).

HUS Psykiatrian ja Suomen Psykologiliiton mukaan kattava psykologinen neuvonta ja tuki aiotuille vanhemmille ja tämän perheelle sekä sijaissynnyttäjälle ja tämän perheelle on tärkeää myös prosessin aikana ja raskauden jälkeen. Lausunnoissa esitetään, että nykyisiä käytäntöjä sekä adoptioneuvonnan että psykologisen lahjasoluneuvonnan osalta kannattaisi hyödyntää pohjana, jolle voidaan rakentaa sijaissynnytysjärjestelyjen psykologista neuvontaa. Neuvonnan tulisi toteutua ensisijaisesti sijaissynnytysjärjestelyistä vastaavalla palveluntarjoajalla työskentelevän psykologin toimesta. Myös *Sateenkaariperheet ry* korostaa perheenjäsenten tarvetta saada sijaissynnytysjärjestelyitä koskevaa neuvontaa.

Katja Karjalainen, Suomen Kätilöliitto ry ja Suomen tuomariliitto ry huomauttavat, että neuvonnan riittävä resurssointi on tarpeen.

Neuvonnan taustalla olevan moniammatillisen tiimin tarvetta korostetaan joissakin lausunnoissa (*Suomen Gynekologiyhdistys, Väestöliitto ry ja Suomen Kätilöliitto ry*). Moniammatillisen tiimin tarvetta korostetaan myös muissa yhteyksissä, ja esimerkiksi *Pirkanmaan hyvinvointialueen* mukaan moniammatillisen tiimin tulisi arvioida sijaissynnyttäjän riskit.

Naisten rintama ry huomauttaa, että jo nykyisellään terveydenhuollon palvelut kärsivät resurssien vähyydestä ja kyseenalaistaa, voidaanko oikea-aikaiset ja riittävät tukitoimet taata kaikille osapuolille. Myös *Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue* nostaa esiin huolen julkisen sektorin resurssien puutteesta.

6.9 Ehdotuksen vaikutukset

Kansallisten ei-kaupallisten sijaissynnytysjärjestelyiden mahdollisista vaikutuksista ulkomaisten järjestelyjen suosioon lausutaan useissa lausunnoissa (*Helsingin oikeusaputoimisto, Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura, ETENE, Sanna Koulu, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry, Sateenkaariperheet ry, Naisten rintama ry, Suomen Tuomariliitto, Katja Karjalainen, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia HUS Yhtymä, sisäministeriö ja Helsingin kaupunki*).

Lausunnonantajat esittävät, ettei sijaissynnyttämisen sallimisella kansallisesti voida täysin poistaa ulkomaille suuntautuvaa sijaissynnytystoimintaa, kuten selvityksessäkin on esitetty (*Suomen Kätilöliitto ry, Sateenkaariperheet ry, Katja Karjalainen, Helsingin kaupunki ja Naisten rintama ry*).

Sateenkaariperheet ry:n mukaan sääntelyn avulla ei voida täysin lopettaa ulkomailla toteutuvia sijaissynnytysjärjestelyitä, mutta sen avulla voidaan huolehtia lapsen edusta sekä kotimaisten järjestelyjen turvallisuudesta kaikkien osapuolten näkökulmasta.

Suomen Tuomariliitto ry toteaa, ettei mahdollinen kansallinen lainsäädäntö todennäköisesti kuitenkaan ainakaan kokonaan poistaisi kansainvälisiin järjestelyihin liittyviä ongelmia ja tuomioistuimissakin ratkaistavia kysymyksiä riippumatta siitä, miten sijaissynnytyksiä koskeva sääntely Suomessa tulevaisuudessa ratkaistaisiin. Myös *Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry* esittää, että riippumatta lainsäädännöllisistä ratkaisuista, myös Suomessa tulee jatkossakin ratkaistavaksi ulkomaille sijaissynnytysjärjestelyihin hakeutuneiden henkilöiden vanhemmuuden vahvistamisasioita.

Helsingin oikeusaputoimisto, sisäministeriö, Helsingin hovioikeus ja Katja Karjalainen kuitenkin arvioivat ulkomaille suuntautuvan sijaissynnytystoiminnan kuitenkin mahdollisesti vähentyvän, kuten myös selvityksessä on arvioitu. *Helsingin oikeusaputoimisto* korostaa, että mahdollinen vähentyminen voisi jossain määrin parantaa lasten asemaa.

Ei-kaupallisten sijaissynnytysten sallimisella nähdään olevan erinäisiä positiivisia vaikutuksia.

Monimuotoiset perheet -verkoston mukaan selvityksessä ehdotetulla mallilla olisi merkittävä vaikutus sijaissynnytysjärjestelyjen kaikkien osapuolten oikeusturvan, hyvinvoinnin ja lainsäädännöllisen aseman varmistamisessa.

HUS Psykiatrian, Sateenkaariperheet ry:n ja Suomen Psykologiliiton mukaan ei-kaupallisen sijaissynnytyksen salliminen Suomessa lisäisi kansalaisten yhdenvertaisuutta.

Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen mukaan ehdotetuilla toimenpiteillä voitaisiin mahdollisesta ehkäistä ainakin osa aiottujen vanhempien, sijaissynnyttäjien ja lapsen terveyteen ja psyykkiseen hyvinvointiin liittyvistä ennakoimattomista ongelmista.

Tehy ry:n mukaan ei-kaupallisten sijaissynnytysten salliminen turvaisi synnyttäjäksi suostuvan asemaa ja oikeuksia. Lisäksi kotimainen sijaissynnytyslainsäädäntö turvaisi syntyviä perhesuhteita ja edistäisi lapsiperheellistymisen mahdollisuuksia yhdenvertaisesti, eettisesti ja kestävästi.

Lausunnoissa lausutaan myös mahdollisista negatiivisista vaikutuksista.

Naisten rintama ry katsoo, että ei-kaupallisen sijaissynnytyjärjestelyiden sallimisella voi olla Suomessa kaupallisia lieveilmiöitä. Lisäksi ei-kaupallisten sijaissynnytysten sallimista tulee tarkastella siitä näkökulmasta, miten ne vaikuttavat sukupuolten väliseen tasa-arvoon, sillä sijaissynnytyjärjestelyissä suurimmat haitat ja terveydelliset riskit lankeavat sijaissynnyttäjinä toimiville naisille. Sijaissynnytyjärjestelyt voivat aiheuttaa naiselle vakaviakin mielen-terveyden ongelmia, ja synnytykseen liittyy aina terveydellisiä riskejä.

Lausunnoissa nostetaan esiin vaikutuksia, joita valmistelussa olisi arvioitava tarkemmin.

Naisjärjestöt Yhteistyössä ry:n mukaan selvityksessä ei ole tarpeellisessa laajuudessa keskitytty sijaissynnyttäjän oikeuksiin, ja sääntelyä kehitettäessä tulisi laissa ottaa tarkemmin huomioon synnyttäjän oikeudet ja ruumiillinen itsemääräämisoikeus. Myös *Naisasialiitto Unioni ry* huomauttaa, että selvityksessä on edelleen puutteita synnyttäjän hyvinvoinnin ja suojelun kannalta. Järjestelyn mahdollistamisessa fokuksen tulee olla synnyttäjän oikeuksien suojaamisessa.

Sanna Koulun, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston ja Naisjärjestöjen Keskusliitto ry:n mukaan mahdollisessa valmistelutyössä on tärkeää arvioida, millaisia ihmisoikeusvaikutuksia muutoksella olisi. Esimerkiksi *yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto* sekä *Naisjärjestöjen Keskusliitto ry* esittävät, että tasa-arvo ja yhdenvertaisuuskysymyksiä tulisi arvioida valmistelussa tarkkaan.

Miesten tasa-arvo ry:n mukaan esityksessä tulisi arvioida myös miesten oikeuksia sukupuolivaikutusten arviointeja tehtäessä.

Sanna Koulu, Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Pelastakaa Lapset ry, Lapsiasiainvaltuutetun toimisto, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry korostavat lapsivaikutusten arvioinnin merkitystä. Esimerkiksi *Lapsiasiainvaltuutetun toimisto* esittää, että lapsivaikutusten arviointi on jäänyt selvityksessä aiottuihin vanhempiin ja sijaissynnyttäjään kohdistuvien vaikutusten varjoon.

Naisjärjestöjen Keskusliitto ry esittää, että edelleen olisi arvioitava se, miten varmistetaan, ettei työ- ja virkaehtosopimukseen sisältyviä etuuksia heikennetä.

Monimuotoiset perheet –verkoston mukaan olisi tärkeää tarkastella jatkovalmistelussa niitä tilanteita, joissa kansainvälisissä esimerkeissä on ajauduttu hankaliin oikeudellisiin tilanteisiin ja selvittää, miten tällaisten tilanteiden syntymisen riski voitaisiin kansallisen sääntelyn avulla minimoida.

Myös mahdollisista viranomaisiin kohdistuvia vaikutuksia ja resurssitarpeita nostetaan esiin.

ETENE toteaa lausunnossaan, että on tärkeää käydä avointa keskustelua siitä, minkälaisen elämänlaatuun liittyvien ongelmien ja puutteiden korjaamiseen terveydenhuollon resursseja halutaan ja voidaan kohdistaa, ja missä järjestyksessä ja millä perusteella näihin tarpeisiin tulisi vastata tilanteessa, jossa resurssit eivät riitä kaikkeen.

Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan taloudellisia vaikutuksia tulisi arvioida hyvinvointitalouden näkökulmasta, ja hyvinvointialueille tulisi turvata riittävät resurssit uuden tehtävän hoitamiseen.

Suomen Tuomariliitto ry ja Helsingin käräjäoikeus arvioivat, ettei selvityksen mukaisia ei-kaupallisia sijaissyntytyksiä koskevia asioita määrällisesti tulisi olemaan paljon, eikä uudistuksella olisi mainittavia vaikutuksia esimerkiksi tuomioistuinten toimintaan.

Tehy ry, Suomen Kätilöliitto ry ja Suomen Terveystieteiden tutkimuskeskus ry lausuvat ammattihenkilöstön lisäkoulutuksen tarpeesta.

6.10 Muuta kansallisesta mallista

Monet lausunnonantajat myös korostavat, että sijaissyntytyksen ja sen järjestämisen muodot ovat yhteiskunnallisia arvokysymyksiä (esimerkiksi *Naisjärjestöjen Keskusliitto ry, Länsi- ja Sisä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri ja Naisten rintama ry*).

Monet lausunnonantajat nostavat lausunnoissaan lapsen edun tärkeäksi lainsäädännön tavoitteeksi (esimerkiksi *Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan Seura, Monimuotoiset perheet -verkosto ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry*).

Lastensuojelun Keskusliitto ry ja Helsingin kaupunki huomauttavat, että selvityksessä lapsen etu jää pitkälti käsittelyn ulkopuolelle. Myös *Pelastakaa Lapset ry* yhtyy *Lastensuojelun Keskusliitto ry*:n lausunnossa esitettyihin näkökulmiin.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian mukaan sijaissyntyysjärjestelyjä tulisi asian mahdollisessa jatkovalmistelussa tarkastella ihmisarvon loukkaamattomuuden näkökulmasta laajemmin kuin sitä on selvityksessä tarkasteltu.

Naisjärjestöjen Keskusliitto ry esittää, että keskeisenä näkökulmana sääntelyn laadittamisessa tulee olla ihmisarvon loukkaamattomuus. Mahdollisen sijaissyntyys-sääntelyn valmistelussa on huomioitava yhtäläisesti sijaissyntyttäjän, aiottujen vanhempien ja lapsen oikeudet ja painotettava heikoimmassa asemassa olevien oikeuksien ja ihmisarvon turvaamista. Sijaissyntytyksessä heikoimmassa asemassa ovat sijaissyntyttävä ja syntyvä lapsi, ja lapsen oikeudet osin yhteydessä sijaissyntyttäjän oikeuksiin.

Naisjärjestöt Yhteistyössä ry esittää, että selvitys luo parempia mahdollisuuksia kokonaiskuvan hahmottamiseen erityisesti kansainvälisessä kontekstissa. Ennen lainsäädäntöprosessin aloittamista on kuitenkin tarpeen käydä laajempaa yhteiskunnallista keskustelua.

ETENE huomauttaa, että lisäksi keskustelua tulisi käydä myös alkuioiden seulonnasta, jolla voidaan välttää vakavia sairauksia mutta myös kohdistaa seulontaa tiettyihin ominaisuuksiin. Vaikka tällaisen uhan toteutuminen ei ole tällä hetkellä todennäköistä, on periaatteellinen keskustelu tärkeää.

Liite

Selvityksestä pyydettiin seuraavilta tahoilta (lausunnon antajat merkitty *):

- Adoptioperheet ry
- Amnesty International Suomen osasto
- Appelmedi
- Aura Klinikka
- Dextra
- Digi- ja väestötietovirasto*
- eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia*
- emeritusprofessori Markku Helin
- Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue
- Etelä-Pohjanmaan kärjäoikeus
- Etävanhempien liitto ry*
- Gynova Oulu
- Helsingin hovioikeus*
- Helsingin kaupunki, sosiaali- ja terveystoimiala*
- Helsingin kärjäoikeus*
- Helsingin oikeusaputoimisto*
- HUS / HYKS / NKL hedelmöityshoidot*
- HyVil Oy
- Ihmisoikeusliitto
- Itä-Uudenmaan hyvinvointialue
- Itä-Uudenmaan kärjäoikeus
- Kainuun keskussairaala, hedelmöityshoidot
- Kansaneläkelaitos
- Kohtuuttomat ry
- Kymenlaakson hyvinvointialue
- Kymenlaakson kärjäoikeus
- KYS / Hedelmöityshoidot
- Lapsiasiavaltuutetun toimisto*
- Lastensuojelun keskusliitto ry*
- Lastenvalvojat ry
- Länsi- ja Sisä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri*
- Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue

- Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus
- Maahanmuuttovirasto
- Mannerheimin lastensuojeluliitto ry*
- Felicitas Mehiläinen Helsinki*
- Miesjärjestöjen Keskusliitto ry*
- Miessakit ry*
- Monika-naiset liitto ry
- Monimuotoiset perheet ry*
- Naisjärjestöjen Keskusliitto ry*
- Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIS ry*
- Ovumia Helsinki
- OYS hedelmöityshoidot
- Pelastakaa Lapset ry*
- Pohjois-Karjalan ks / hedelmöityshoidot
- professori Suvianna Hakalehto, Itä-Suomen yliopisto
- professori Tuulikki Mikkola, Turun yliopisto
- Satakunnan ks / hedelmöityshoidot
- Sateenkaariperheet ry*
- Seinäjoen ks / hedelmöityshoidot
- Seta ry*
- Simpukka ry
- Sisäministeriö*
- Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto*
- sosiaali- ja terveysministeriö*
- Suomalainen lääkäriseura Duodecim
- Suomen Asianajaliitto*
- Suomen Gynekologiyhdistys*
- Suomen Kätilöliitto ry*
- Suomen Lastenpsykiatriyhdistys ry*
- Suomen Lääkintäoikeuden ja -etiikan seura*
- Suomen Psykiatriyhdistys
- Suomen Psykologiliitto*
- Suomen Setlementtiliitto ry
- Suomen Terveystieteiden ja -hoitajaliitto ry*
- Suomen Tuomariliitto ry*
- Suomen UNICEF ry
- tasa-arvoasiain neuvottelukunta
- tasa-arvovaltuutetun toimisto*
- TAYS hedelmöityshoidot
- Tehy ry*
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*

- Trasek ry
- tutkijatohtori Sanna Koulu, Lapin yliopisto*
- TYKS hedelmöityshoidot
- ulkoministeriö
- Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta*
- valtiovarainministeriö
- vanhempi yliopistonlehtori Liisa Nieminen, Helsingin yliopisto
- Väestöliitto ry*
- yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto*
- yliopistonlehtori Katja Karjalainen, Itä-Suomen yliopisto*

Lisäksi lausunnon antoivat *Miesten tasa-arvo ry, Suomen Lääkäriliitto, Gynekologinen potilasjärjestö Korento ry, Naisasialiitto Unioni ry, Pirkanmaan hyvinvointialue, Naisten rintama ry, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue ja HUS Psykiatria.*

Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue yhtyy Suomen Gynekologiyhdistyksen lausuntoon ja katsoo, ettei sillä ole muuta lausuttavaa. *Valtiovarainministeriöllä* ei ole asiaan lausuttavaa.

Sateenkaariperheet ry on laatinut lausunnon yhdessä *Lapsettomien yhdistys Simpukka ry:n* kanssa. Siten *Sateenkaariperheet ry:n* lausuntoon viitattaessa viitataan myös *Simpukan* kantaan.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-400-803-7 (PDF)